

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master of Arts in het Vertalen Engels – Frans

DE STATUS VAN DE LITERAIR VERTALER IN HET NEDERLANDSE TAALGEBIED

Een literatuurstudie omtrent de socio-economische positie van de literair
vertaler

STEFANIE COSIJNS
2016 – 2017

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master of Arts in het Vertalen Engels – Frans

THE STATUS OF THE LITERARY TRANSLATOR IN DUTCH-SPEAKING REGIONS

**A literature review regarding the socio-economic position of the literary
translator**

STEFANIE COSIJNS
2016 – 2017

Abstract

This dissertation aims to highlight the importance of socio-economic research into the status of the literary translator. It defines the concept of status and applies it to the situation of literary translators in Dutch-speaking regions – i.e. Flanders and the Netherlands. The key concepts regarding the status of the literary translator – i.e. literature, translation, literary translator and status – are determined and explained. The literature review draws upon eight studies about the status of the literary translator in the European Union, in Flanders and/or in the Netherlands. Through this research I have analysed what the concept of status means regarding the literary translator in the Dutch-speaking regions and by which elements it is defined. I can conclude that elements such as knowledge and expertise, fame, membership of a professional organisation, reliability and trust, authorisation, education, reputation, prestige, power and influence, origin, income, economic and sociocultural means, visibility and recognition and appreciation play an important role for literary translators in Flanders and the Netherlands in having a particular status.

Trefwoordenlijst

vertalen – literatuur – literair vertaler – status – Vlaanderen - Nederland

Key words

translation – literature – literary translator – status – Flanders – the Netherlands

Samenvatting

In deze masterproef behandelen we de status van de literair vertaler in het Nederlandse taalgebied. Dit gebeurt aan de hand van een literatuuronderzoek waarin we verschillende bestaande onderzoeken over dit onderwerp bundelen. We geven een overzicht van de resultaten van de enquêtes waarop deze onderzoeken gebaseerd zijn en hebben als doel enkele algemene bevindingen uit de onderzoeken af te leiden.

In een beknopte inleiding stellen we het onderwerp van deze masterproef voor en halen we kort het belang aan van dit onderzoek. Nadien bespreken we in een eerste deel de sleutelbegrippen die in deze paper aan bod komen. We proberen eveneens een definitie te geven voor het begrip *literair vertaler*, waarbij we eerst dieper ingaan op de termen *literatuur* en *vertalen*. Voorts preciseren we wat verschillende auteurs juist bedoelen wanneer ze het hebben over het begrip *status*.

Het tweede deel omvat de verschillende onderzoeken die we gebundeld hebben. Deze acht onderzoeken handelen samen over een periode van acht jaar. Het oudste onderzoek dateert uit 2008, het meest recente uit 2016. Alvorens we ons toespitsen op het Nederlandse taalgebied, wordt in dit tweede deel eerst een korte situatieschets weergegeven van de status van de literair vertaler binnen de Europese Unie. Aansluitend verschuiven we onze focus naar Vlaanderen en Nederland. Waar mogelijk halen we steeds de verschillen tussen deze twee Nederlandstalige regio's aan.

In een laatste deel trachten we enkele algemene bevindingen weer te geven aan de hand van een aantal stellingen. Die stellingen lopen over de verschillende geraadpleegde onderzoeken heen en worden gebaseerd op de parameters omtrent status die in het eerste deel van deze masterproef aan bod kwamen. Hier stellen we vast dat wanneer we spreken over de literair vertaler in het Nederlandse taalgebied, we de volgende parameters kunnen linken aan het concept status: opleiding en diploma, geslacht, leeftijd, inkomen en aanvullende vergoedingen, ervaring, vertalen in bijberoep, lidmaatschap beroepsvereniging, indeling werktijd, modelcontracten, nationaliteit, brontaal en genre, symbolische erkenning en (on)zichtbaarheid, werklast en carrièreverloop.

In de eindconclusie blikken we terug op elk onderdeel waaruit deze masterproef bestaat en bespreken we eventuele gebreken in ons literatuuronderzoek. We leggen hier ook expliciet het verband tussen de verscheidene elementen waaruit het concept status bestaat en de algemene

bevindingen die we konden afleiden uit onze literatuurstudie. Voorts reiken we enkele interessante voorstellen aan voor verder onderzoek.

We hopen met deze masterproef een overzicht te geven van de socio-economische situatie waarin de literair vertaler die actief is in het Nederlandse taalgebied zich bevindt. Verder willen we enige interesse opwekken in socio-economisch onderzoek rond de literair vertaler en de behoefte aan dit soort onderzoek onder de aandacht brengen.

Summary

This dissertation discusses the status of the literary translator in Dutch-speaking regions, i.e. Flanders and the Netherlands. Through a literature review consisting of various existing studies concerning the status of the literary translator, I give an overview of the socio-economic situation of this type of translator. Each study is summarised in short and describes the results that are useful for our research in detail. I aim to draw objective conclusions about the status of the literary translator in Flanders and the Netherlands.

The introduction presents the subject of this dissertation – i.e. the status of the literary translator. In addition, I briefly address the importance of this research. A first substantial part approaches the subject of this dissertation in a theoretical manner. This part puts emphasis on the most important concepts concerning the status of the literary translator – i.e. *literature*, *translation*, *literary translator* and *status*. I give a definition for these key concepts, but it will become clear that it is not an easy task to produce an exhaustive definition for these terms.

The following substantial part of this dissertation consists of the various studies that I consulted regarding the status of the translator in the European Union and in the Dutch-speaking regions. In a whole, these eight studies treat a period of eight years, starting from 2008 to 2016. This second chapter begins with a brief description of the situation of (literary) translators in Europe. Next I put emphasis on the Dutch-speaking regions, which consist of Flanders and the Netherlands. One of the consulted studies focusses on Flanders and one focusses on the Netherlands. If possible, a distinction between the findings regarding Flanders and those regarding the Netherlands is made.

In the final chapter I compare all the results of the reviewed studies. I present an overview of my findings by making a few statements related to the socio-economic position of the literary translator. These statements focus on the Dutch-speaking regions and illustrate the most important elements of the concept status regarding my research. These elements involve education and certification, gender, age, income and additional fees, experience, doing part-time literary translation work, being a member of a professional organisation, distribution of working hours, model contracts, nationality, source language and genre, symbolic recognition and (in)visibility, workload and career development.

The conclusion talks about all the components of this dissertation and discusses possible flaws

in my literature review. It also refers to the theoretical part of this dissertation by linking the statements put forward in the third chapter to the first theoretical part. Furthermore, I make a few suggestions concerning future research.

With this dissertation I intend to give an overview of the socio-economic position of the literary translator in Flanders and the Netherlands. In addition, I hope to raise awareness about the difficult situation of literary translators and the effect it has on their social status acquisition.

De status van de literair vertaler in het Nederlandse taalgebied

Inhoudsopgave

ABSTRACT.....	I
TREFWOORDENLIJST	I
KEY WORDS.....	I
SAMENVATTING	II
SUMMARY	IV
AUTHENTICITEITSVERKLARING	VI
INHOUDSOPGAVE.....	1
LIJST VAN AFKORTINGEN	3
DANKWOORD.....	4
INLEIDING.....	5
HOOFDSTUK 1: THEORETISCH KADER.....	7
1. LITERATUUR	7
2. VERTALEN	8
3. LITERAIR VERTALER	9
4. STATUS	10
HOOFDSTUK 2: METHODOLOGISCH ONDERZOEK.....	13
1. <i>STUDIES ON TRANSLATION AND MULTILINGUALISM: THE STATUS OF THE TRANSLATION PROFESSION IN THE EUROPEAN UNION (PYM ET AL., 2012)</i>	<i>14</i>
<i>Algemeen</i>	<i>14</i>
<i>Resultaten</i>	<i>14</i>
2. <i>COMPARATIVE INCOME OF LITERARY TRANSLATORS IN EUROPE (FOCK ET AL., 2008)</i>	<i>16</i>
<i>Algemeen</i>	<i>16</i>
<i>Resultaten</i>	<i>17</i>
3. <i>LITERAIR VERTALEN: VAN TWEE KANTEN BEKEKEN. VERTALERS EN UITGEVERS AAN HET WOORD (HUMBEECK & SMINK, 2008)</i>	<i>20</i>
<i>Algemeen</i>	<i>20</i>

<i>Resultaten</i>	21
4. <i>*OVERIGENS SCHITTEREND VERTAALD – VOOR HET BEHOUD VAN EEN BLOEIENDE VERTAALCULTUUR</i> (DE HAAN & HOFSTED, 2008)	26
<i>Algemeen</i>	26
<i>Resultaten</i>	27
5. <i>OMKIJKEN EN VOORUITZIEN. RAPPORT TER GELEGENHEID VAN HET TIENJARIG BESTAAN VAN HET EXPERTISECENTRUM LITERAIR VERTALEN 2001-2011</i> (EXPERTISECENTRUM LITERAIR VERTALEN, 2011)	29
<i>Algemeen</i>	29
<i>Resultaten</i>	30
6. <i>INKOMENSONDERZOEK BIJ LITERAIRE VERTALERS IN VLAANDEREN</i> (VLAAMSE AUTEURSVERENIGING, 2011)	33
<i>Algemeen</i>	33
<i>Resultaten</i>	33
7. <i>DAGELIJKS BROOD: ARBEIDSMARKTPOSITIE VAN BOEKVERTALERS IN HET NEDERLANDSE TAALGEBIED</i> (KWAKKEL & DE HAAN, 2014)	39
<i>Algemeen</i>	39
<i>Resultaten</i>	40
8. <i>INKOMENSONDERZOEK SCHRIJVERS EN VERTALERS: EEN KWANTITATIEF ONDERZOEK NAAR DE INKOMSTEN VAN SCHRIJVERS EN VERTALERS OVER DE BELASTINGJAREN 2013 EN 2014</i> (VAN DER VEEN ET AL., 2016)	51
<i>Algemeen</i>	51
<i>Resultaten</i>	52
HOOFDSTUK 3: ALGEMENE BEVINDINGEN	55
CONCLUSIE	63
BIBLIOGRAFIE	66
BIJLAGE	71
1. <i>PERSOONLIJKE COMMUNICATIE RITA ROGGEN – BELGISCHE KAMER VAN VERTALERS EN TOLKEN</i>	71
2. <i>PERSOONLIJKE COMMUNICATIE NATALIE ARIËN – VLAAMSE AUTEURSVERENIGING</i>	72

Lijst van afkortingen

bbp	bruto binnenlands product
BKVT	Belgische Kamer van Vertalers en Tolken
CEATL	Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires
ELV	Expertisecentrum Literair Vertalen
FvdL	Fonds voor de Letteren
Lira	Litteraire Rechten Auteurs
NLF	Nederlands Letterenfonds
PETRA-E	Plateforme Européenne pour la traduction littéraire – Education
VAV	Vlaamse Auteursvereniging
VFL	Vlaams Fonds voor de Letteren
VvL	Vereniging van Letterkundigen

Dankwoord

In de eerste plaats wil ik mijn promotor mevrouw Knops bedanken. Ze gaf me de nodige feedback en heeft me altijd heel snel geholpen. Ze liet me zelfstandig werken en gaf me de nodige ruimte waarvoor ik haar ontzettend dankbaar ben. De stress bij het schrijven van deze masterproef was enkel en alleen aan mezelf te wijten.

Ik waardeer het ook enorm dat ik mocht schrijven over dit onderwerp en dat mijn promotor me de raad gaf om het toch maar bij een literatuuronderzoek te houden. Ik had te veel ideeën en mijn promotor was er om de juiste stukjes uit te kiezen.

Voorts wil ik graag mevrouw Lavaert bedanken. Ze zal het wellicht nooit lezen, maar zij is diegene die me een lezing van Martin de Haan getoond heeft over de benarde situatie waarin de Nederlandstalige literair vertaler zich bevindt. Die lezing vond ik ontzettend interessant en het wekte mijn interesse voor dit onderwerp. Zonder haar had deze masterproef wellicht een heel ander onderwerp gehad.

Ik wil ook Den(n)is bedanken voor zijn tijd en bereidwilligheid om deze masterproef te trotseren. Iedereen heeft een extra paar ogen nodig bij het schrijven van een masterproef en hij was dat van mij. Dank je wel.

Mijn familie, wat kan ik zeggen? Dat ik jullie bedank voor alle kansen, voor al het vertrouwen, voor alle bemoedigende woorden, voor alles wat er tot nu toe van me geworden is. Het zegt nog steeds veel te weinig. Ik weet dat jullie trots zijn, maar weet dat ik minstens even trots ben op jullie. Voor altijd.

Inleiding

“Literaire vertalers staan in de belangstelling. Terecht.”

(Humbreeck & Smink, 2008, p. 3)

Er bestaan verschillende soorten vertalers, met elk hun eigen specialiteit. In deze masterproef hebben we het over de literair vertaler. Een beroep dat volgens De Haan en Hofstede (2008, pp. 7–8) niet te onderschatten valt en dat bovendien niet de nodige aandacht krijgt die het verdient. Deze twee vertalers schreven een belangrijk rapport rond de socio-economische positie van de boekvertaler in Vlaanderen en Nederland en haalden hierin de precare situatie aan waarin deze vertaler zich bevindt. Nochtans is de literair vertaler onmisbaar door de vele vertalingen die vandaag de dag te vinden zijn op de Vlaamse en Nederlandse boekenmarkt.

Hoe minder de lezer tijdens het lezen merkt dat een boek vertaald werd, hoe beter hij of zij de vertaler zal vinden. Vaak is de lezer zich niet eens bewust dat het om een vertaling gaat. Die onzichtbaarheid van het literair vertaalberoep vormt net een deel van het probleem dat we in deze masterproef aankaarten. De vertaler krijgt een lage status toegekend omdat hij of zij er zijn of haar werk van maakt om zo subtiel mogelijk in te grijpen in de vertaling van een literair werk.

De status van de literair vertaler – het onderwerp van deze masterproef – wordt als inferieur beschouwd ten opzichte van de status van andere beroepen (Dam & Zethsen, 2008, p. 71) en dit willen we graag specifiek in kaart brengen voor het Nederlandse taalgebied, hier Vlaanderen en Nederland. We proberen te achterhalen uit welke elementen het concept status bestaat en hoe die elementen ingevuld worden voor de Nederlandse en Vlaamse literair vertaler.

Voor ons onderzoek hebben we gekozen om reeds bestaande studies rond de socio-economische positie van de literair vertaler te raadplegen. We willen deze onderzoeken bundelen om zo een overzicht te kunnen geven van de verschillende statuuselementen die een rol spelen in de arbeidsmarktpositie van de literair vertalers in het Nederlandse taalgebied.

We hopen met deze masterproef de aandacht te vestigen op het belang van socio-economisch onderzoek met betrekking tot de status en arbeidsmarktpositie van de literair vertaler in het Nederlandse taalgebied.

Hoofdstuk 1: Theoretisch kader

1. Literatuur

*“The word ‘literature’ will always pose some problems
not posed by words such as ‘furniture’ and ‘bird’.”*

(Meyer, 1997, p. 9)

Het woord *literatuur* is een vrij recent en gediversifieerd begrip. De voorbije eeuw werd er vaak geschreven over literatuur. Vele definities focussen echter op het doel ervan en niet op wat het concept precies inhoudt (Todorov, 1973, pp. 5–6). Het lijkt een onmogelijke opdracht om literatuur te omschrijven. Verschillende auteurs (Clarke, 1927; Davenport, 1987; Meyer, 1997) stellen zich de vraag wat literatuur nu precies is, maar ook zij kunnen geen sluitende definitie geven. Zowel Clarke (1927, p. 53), als Meyer (1997, pp. 1–2) vatten het goed samen. Volgens hen lijken we allemaal wel te weten wat literatuur is en maken we ook allen gebruik van het woord. Maar een sluitende definitie formuleren, ligt moeilijker.

Definities zijn vaak heel erg ruim. Clarke (1927, p. 53) bedoelt met literatuur alle geschreven en geprinte teksten. In een engere definitie heeft hij het over teksten die te maken hebben met gedachten en kennis. Nog enger gezien, zijn het werken die een zekere artistieke excellentie bevatten. In de bespreking van Robson (1982, p. 4) wordt een andere definitie van literatuur aangehaald. Hij stelt dat literatuur fictie is. De auteur voegt er meteen aan toe dat fictie vaak teksten inhoudt die velen geen literatuur zouden noemen. Literatuur focust zich op traditionele genres, zoals lyrische, epische en dramatische teksten die allen verwijzen naar een wereld van verbeelding (Meyer, 1997, pp. 3–4; Robson, 1982, p. 4).

The Routledge Dictionary of Literary Terms (2006, pp. 129–131) sluit zich hierbij aan en legt eveneens de nadruk op het belang van fictie. Volgens het woordenboek is een literair werk een duurzaam en uniek idee. Waarheid en realiteit zijn er irrelevant, in tegenstelling tot een handleiding van een of andere machine waar waarheid en realiteit net onmisbaar zijn. Op het vlak van vorm en structuur vertoont literatuur gelijkenissen met andere kunstvormen, zoals geschiedenis en filosofie, maar op het vlak van taal verschilt ze. Literatuur kan ingedeeld worden volgens verschillende genres, met elk hun eigen karakteristieken. Het belang van het esthetische karakter van literatuur vinden we eveneens terug bij Jakobson (1987, p. 43), Meyer (1997, p. 4) en Mooij (1979, p. 261). Volgens die eerste is de esthetische functie de belangrijkste functie die een poëtisch werk onderscheidt van andere werken. De elementen die

de esthetiek vormgeven zijn echter veranderlijk doorheen de jaren. Davenport (1987, p. 219) gaat akkoord met Jakobson (1987, p. 45) wanneer die zegt dat een continue verandering in het systeem van artistieke waarden een continue verandering met zich meebrengt in datgene wat als een kunstfenomeen kan worden beschouwd.

Hoe dan ook, verschillende auteurs, zoals bijvoorbeeld (Davenport, 1987, p. 219; Todorov, 1973, pp. 5–6), zijn het erover eens dat de classificatie ‘literatuur’ vaak gebaseerd wordt op persoonlijke opvattingen en dat het moeilijk is om een objectieve beoordeling te maken. Davenport (1987, pp. 217–219, 225) stelt zich zelfs de vraag of het in wezen wel mogelijk is om op een objectieve en theoretische manier uit te leggen wat literatuur precies is.

We halen tot slot de definitie van Meyer (1997, pp. 3–4) aan omdat deze heel duidelijk weergeeft wat we volgens ons kunnen verstaan onder literatuur. Uit het artikel van Meyer blijkt dat de focus op de prototypische karakteristieken moet liggen. Het prototype van literaire werken zijn geschreven teksten waarin de schrijver zorgvuldig gebruik maakt van taal en dit volgens bepaalde standaarden. Een typisch kenmerk van deze teksten is dat ze een zekere creativiteit bevatten op onder andere het vlak van metafoorgebruik, zinsstructuur, syntaxis, rijm, versmaat of alliteratie. De beste voorbeelden van literaire teksten behoren tot een literair genre, zoals poëzie, proza of drama. Meyer benadrukt dat hij de term literatuur niet beperkt tot deze genres, maar dat men dan niet meer kan spreken van prototypes. Verder stelt hij dat literaire werken esthetisch worden gelezen, zoals het ook de bedoeling was van de auteur van het werk. Hoe duidelijker de esthetiek naar voren komt in de vorm van de tekst, hoe sneller de lezer hem zal bestempelen als een literaire tekst. Net zoals Jakobson (1987, p. 43) en Mooij (1979, p. 261), besteedt ook Meyer (1997, p. 4) extra aandacht aan de esthetiek van een tekst. Een laatste punt dat Meyer aanhaalt, is dat er verscheidene zwakke implicaturen aanwezig zijn in een literair werk. Die implicaturen worden vaak bewust opengelaten zodat er ruimte is voor interpretatie.

2. Vertalen

Deze masterproef handelt over vertalers, vandaar dat we in dit deel het begrip vertalen centraal stellen. Zowel bij Dam en Zethsen (2008, p. 73), als bij Munday (2016, p. 8) constateren we dat de auteurs een onderscheid maken tussen het vertalen als een activiteit of een product en het vertalen als een vak of een stiel. In deze masterproef zullen we de focus leggen op dit laatste, het vertalen als een beroep. Aangezien de literair vertaler literaire

werken vertaalt, willen we hier toch even dieper ingaan op wat bedoeld wordt met het concept vertalen als activiteit.

Net zoals bij het begrip literatuur is het ook hier moeilijk om een sluitende definitie te vinden. Catford (geciteerd in Long, 2012, p. 36), Langeveld (1986, p. 15–16) en Munday (2016, p. 8) hebben het over vertalen als een proces waarbij een tekst wordt omgezet van de ene taal in een andere. De vertaalde tekst is een tekst in een vreemde taal die dezelfde betekenis heeft als de originele tekst. Vandeweghe (2008, p. 13) sluit zich hierbij aan en noemt vertalen het reproduceren van een tekst in een andere taal. Ook hij ziet vertalen als een overzetting van de ene taal naar een andere.

Hatim en Mason (geciteerd in Long, 2012, p. 37) belichten een ander aspect van vertalen en stellen dat het een manier van communicatie is. Ook Van den Broeck en Lefevere (1979, p. 9–11) beschouwen het als een proces waarin het beoogde doel in een communicatiehandeling niet bereikt kan worden doordat de zender van de boodschap een ander communicatiesysteem hanteert dan de ontvanger. Vertalen is hier nodig om beide partijen dichterbij elkaar te brengen. De vertaler kent en beheerst de beide communicatiesystemen en is in staat om de originele communicatie te interpreteren en over te brengen in het communicatiesysteem van de zender. Volgens Van den Broeck en Lefevere (1979, p. 11) is vertalen een eenrichtingsproces dat onomkeerbaar is.

3. Literair vertaler

“Love, peace and understanding doesn’t make a chance without translators.”

(David Mitchell, Literaire Vertaaldagen, 2016)

De Oxford Dictionary stelt op haar website (2017) dat een *literair vertaler* iemand is die literatuur vertaalt van de ene taal naar de andere. De literair vertaler is vaak, maar niet altijd, professioneel bezig met deze taak. Vitrac (2000, pp. 80–81) concludeert in haar onderzoek echter dat het vertaalberoep net weinig geprofessionaliseerd is. Wanneer we op zoek gaan naar een andere definitie, merken we dat de vele omschrijvingen van het concept literair vertaler goed aansluiten bij de verschillende definities die we vonden van het begrip literatuur (zie 1.1). Laukens (2005) vat het probleem goed samen. Zij stelt vast dat dé literair vertaler niet bestaat en dat het precies daarom zo moeilijk is om een algemeen en duidelijk afgebakend profiel weer te geven.

Volgens een onderzoek van het Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires (Fock, De Haan, & Lhotová, 2008, p. 5) naar het inkomen van literair vertalers in Europa, zijn er twee verschillende definities voor de literair vertaler die Europese landen hanteren. Volgens de ene definitie zijn het vertalers die de opdracht kregen een werk te vertalen dat werd gepubliceerd in boekvorm en wordt beschermd door het auteursrecht. Dit werk kan tot verschillende genres behoren, zoals reisgidsen, handboeken, wetenschappelijke boeken en kinderboeken. Deze definitie omsluit de betekenis van literatuur in brede zin. De Belgische Kamer van Vertalers en Tolken (2017) sluit zich op haar website aan bij deze ruimere definitie. Ook de BKVT stelt dat een literaire vertaling gaat om het vertalen van teksten die niet alleen tot de literaire fictie behoren, maar ook tot genres zoals wetenschap, kunst en poëzie.

In landen zoals Griekenland, Kroatië, Nederland, Noorwegen, Slovenië, Tsjechië en Zwitserland, daarentegen, wordt de literair vertaler gezien als een vertaler van literatuur in de enge zin van het woord. Literair vertalers houden zich in deze definitie voornamelijk bezig met het vertalen van romans, poëzie en toneelstukken. Ierland en Portugal hanteren op hun beurt dan weer beide definities (Fock et al., 2008, p. 5). De engere omschrijving van literair vertalers wordt gebruikt door de Vlaamse Auteursvereniging (VAV) in het *Inkomensonderzoek bij literaire vertalers in Vlaanderen* (2011). De Nederlandse variant, de Vereniging van Letterkundigen (VvL, 2017a), hanteert echter de ruimere betekenis van de literair vertaler. De organisatie neemt het niet alleen op voor literair vertalers die enkel de schone letteren vertalen in opdracht van uitgeverijen, maar verdedigt ook de zogenaamde niet-literair vertalers, die eveneens in dienst van uitgeverijen alle andere fictie of non-fictie vertalen.

4. Status

Een vertaling kan gezien worden als een tekst die afgeleid werd van een originele tekst. Hierdoor krijgt de vertaling een inferieure status ten opzichte van het origineel (Munday, 2016, p. 205). De dominante focus in de vertaalstudies op de vertaalspraktijk en de communicatieve context van die praktijk zorgen ervoor dat het socio-economische aspect minder aandacht kreeg. Recent wordt er binnen de vertaalstudies onderzoek gedaan naar de rol en status van de professionele (literaire) vertaler en het verwerven van die status (Dam & Zethsen, 2008; Munday, 2016; Sela-Sheffy & Shlesinger, 2011). In dit deel gaan we dan ook

uitgebreid in op het begrip *status* aangezien dit het belangrijkste concept is van deze masterproef.

Volgens Ollivier (2000, p. 442) worden beroepen waardevoller ingeschat wanneer ze een hogere positie bekleden op de statusladder doordat ze belangrijk geacht worden op functioneel vlak of doordat ze dicht aanleunen bij waarden en instituties die discipline uitdragen. De auteur stelt dat status niet alleen beoordeeld kan worden op basis van salaris en onderwijs, maar ook op basis van economische en sociaal-culturele middelen die iemand bezit en, in mindere mate, op basis van de waarde van zijn of haar beroep. Dit sluit aan bij de visie van Bourdieu (Bourdieu, 1989b, p. 144; Pels, 1989, pp. 12–13;) en het belang dat hij hecht aan kapitaal.

Een individu kan verschillende soorten kapitaal verwerven of krijgen (Bourdieu, 1989b, p. 144; Munday, 2016, p. 237). Bourdieu spreekt over materiële goederen zoals geld of economisch kapitaal; het soort kapitaal dat geconstrueerd wordt door sociale netwerken en contacten of sociaal kapitaal; het soort kapitaal dat gevormd wordt door onderwijs en kennis of cultureel kapitaal; en ten slotte kapitaal dat bestaat uit status of symbolisch kapitaal. Dit laatste, het symbolisch kapitaal, wordt veelal onderverdeeld in prestige, roem en reputatie. Het geeft de erkenning weer die het individu krijgt van een groep. Het symbolisch kapitaal wordt herkend en erkend als een zeker feit (Bourdieu, 1989a, p. 60; Bourdieu, 1989b, pp. 154–155). Bourdieu introduceert het symbolisch kapitaal in de strijd om status. De literair vertaler streeft naar het verwerven van dit kapitaal om zo prestige, roem en reputatie te verwerven. Het verwerven van veel symbolisch kapitaal leidt tot een hogere status.

Hieruit blijkt dat het begrip status een ambivalent en onzeker concept is. Het kan geuit worden door middel van een professioneel e-mailadres in combinatie met een logo en enige academische achtergrond, maar het toekennen van status gebeurt echter niet op een objectieve manier. De meerderheid veronderstelt dat de vertaler een zekere expertise bezit en dat die expertise een zekere relatieve waarde heeft (Pym, Grin, Sfreddo, & Chan, 2012, p. 11–12). De vertalers zelf vinden dat je status moet verwerven en dat het een extra waarde is die aansluit bij de reeds verworven vertaalcapaciteiten. Verder dragen waarden als betrouwbaarheid, salaris, erkenning en prestige, macht en invloed, autoriteit en autorisatie – ervaring, autorisatie van de staat en diploma's – bij aan het verwerven van status. Maar ook de zichtbaarheid en bekendheid en het beschouwd worden als een professional door middel van onderwijs en expertise of door lidmaatschap van een professionele vereniging bevorderen status. Wel

moeten we benadrukken dat niet al deze factoren een even grote waarde hebben in het toekennen van status (Dam & Zethsen, 2008; Pym et al., 2012; Sela-Sheffy & Shlesinger, 2011).

Voorts maakt Ollivier (2000, p. 444) een onderscheid tussen kleine gemeenschappen en moderne samenlevingen. In een kleine gemeenschap wordt status eerder geassocieerd met kennis, naambekendheid en afkomst. In een moderne samenleving gaat het daarentegen eerder om ras, klasse en levensstijl. Onder andere het beroep dat een persoon uitoefent, bepaalt zijn of haar status. Volgens Dam en Zethsen (2008, p. 73, 78) en Sela-Sheffy (2005, p. 3) heeft het vertaalberoep een lage statuswaarde. De status van de vertalers moet gezien worden als een continuüm waar literair vertalers eerder laag scoren doordat ze geen hoog salaris ontvangen en ze niet werken in aantrekkelijke werkomstandigheden.

De strijd om status speelt zich vaak af in de geprinte media aangezien deze ruimte status vormt en controleert. Vele vertalers doen dan ook moeite om hun publieke imago te promoten en om het vertaalberoep te definiëren als een autonoom, aantrekkelijk beroep met zijn eigen waarde. De vertalers met een hoge status, en dus veel symbolisch kapitaal, geven de toon aan binnen het vertaalveld (Sela-sheffy, 2005, p. 11). Wat dat symbolisch kapitaal precies inhoudt, is niet eenduidig gedefinieerd. Van Bork, Delbastita, van Gorp, Verkruijsse en Vis (2012) menen dat symbolisch kapitaal ‘literaire legitimiteit’ inhoudt. Volgens Simeoni (1998, p. 14) bestaat symbolisch kapitaal uit een combinatie van gespecialiseerde scholing in een bepaald domein, algemene culturele kennis en ethos.

Hoofdstuk 2: Methodologisch onderzoek

Volgens Rowley & Slack (2004, pp. 31, 33) heeft een literatuuronderzoek als doel een overzicht te geven van de reeds bestaande, relevante onderzoeken over een bepaald onderwerp. Derhalve bundelen we in deze masterproef enkele reeds bestaande onderzoeken over de status van de literair vertaler. Die acht studies werden zorgvuldig uitgekozen op basis van hun relevantie met betrekking tot de kernbegrippen status en literair vertaler. Aan de hand van een literatuurstudie gaan we na wat de socio-economische situatie is van de literair vertaler in het Nederlandse taalgebied. We pogen de verzamelde data met elkaar in verband te brengen, zodat we op deze manier meer inzicht kunnen brengen in de status van de Vlaamse en Nederlandse literair vertaler. Waar mogelijk zullen we een onderscheid maken tussen deze twee profielen. Pym et al. (2012, pp. 99–100) vermelden dat literair vertalers doorgaans niet goed betaald worden en vaak geen voltijdse job als literair vertaler uitoefenen. De auteurs stellen zich de vraag of het literair vertalen een beroep is waarbij een persoon een hoge status kan verwerven door deeltijds aan het werk te gaan.

Alvorens we het hebben over de globale trends doorheen de enquêtes waarop deze onderzoeken zijn gebaseerd, zullen we de gebruikte studies hieronder toelichten. De eerste twee onderzoeken schetsen een beeld van de vertaler op Europees vlak. De andere onderzoeken spitsen zich toe op literair vertalers uit België en/of Nederland en worden chronologisch weergegeven. In dit deel bespreken we eveneens de resultaten van die enquêtes. Eerst geven we per studie een korte samenvatting weer. Vervolgens delen we enkele algemene objectieve feiten van de studie mee – zoals een algemeen profiel van de literair vertaler. Deze resultaten worden aangevuld met de voornaamste bevindingen die de enquêtes naar voren brengen en die belangrijk zijn voor ons onderwerp.

De eerste studie die we bespreken, wijkt van ons opzet af omdat ze het niet specifiek over de literair vertaler heeft, maar over de vertaler in het algemeen. We hebben dit onderzoek toch aan onze literatuurstudie toegevoegd omdat het een goed overzicht biedt van de status van de vertaler in een Europese context. Dit leek ons onmisbaar om de status van de Vlaamse en Nederlandse literair vertaler in een breder kader te kunnen plaatsen.

1. *Studies on translation and multilingualism: the status of the translation profession in the European Union* (Pym et al., 2012)

Algemeen

Pym et al. spitsen zich in dit onderzoek toe op de periode 2011 – 2012 en gaan na hoe de status van vertalers tot stand komt in de Europese landen. Status wordt volgens de auteurs verworven door diploma's, professionele certificaten, lidmaatschap van beroepsverenigingen en ervaring. Ze willen nagaan of het bezitten van deze elementen een invloed heeft op de vertaalmarkt. Volgens hen kan de professionalisering van het vertaalberoep de status van vertalers bevorderen. Pym et al. maken gebruik van eerder verworven data om zo tot een vergelijking te komen met Amerika, Australië en Canada.

In dit onderzoek wordt gesproken over vertalers in het algemeen, dus ook over beëdigde vertalers en literair vertalers. De onderzoekers leggen de link tussen ervaring, salaris, onderwijs, certificering, lidmaatschap van een beroepsvereniging en status. Ze pogen zowel op sociologisch als op economisch vlak een overzicht te geven van het profiel van een vertaler.

Wij zullen dit onderzoek voornamelijk gebruiken om de situatie van de vertaler op Europees vlak bondig te schetsen alvorens we dieper ingaan op een specifieke tak van het vertalen, namelijk het literair vertalen, en ons toespitsen op het Nederlandse taalgebied.

Resultaten

Pym et al. stellen vast dat voor het juiste bedrag, iedereen een professioneel vertaler kan worden. Ze hekelen het feit dat vele (internationale) beroepsverenigingen enkel de betaling van lidmaatschap als vereiste stellen. Voor die beroepsverenigingen hoeft men niet noodzakelijk een vertaaldiploma te bezitten en hoeft men geen goede vertaler te zijn, zolang men maar de nodige professionaliteit uitstraalt. De beroepsverenigingen in België en Nederland zijn veeleer algemeen van aard. Het zijn nationale verenigingen die het opnemen voor vertalers en tolken, met andere woorden zowel de technische vertaler en tolk, de beëdigde vertaler en tolk, als de literair vertaler vallen onder hun bescherming. Recentere Europese vertaalverenigingen proberen zich eerder toe te leggen op een deel van het

vertaalberoep. Kortom, er is een tendens naar meer gespecialiseerde en gefragmenteerde beroepsverenigingen. De beroepsverenigingen voor vertalers dragen over het algemeen bij aan het prestige van de aangesloten vertalers. Vaak stellen ze ook publiekelijk een lijst ter beschikking met de namen van de leden, zodat potentiële opdrachtgevers niet lang hoeven te zoeken naar een vertaler. Volgens Pym et al. blijkt ook dat leden van een beroepsvereniging een hoger loon genieten dan niet-leden.

Status is een manier om je vaardigheden te tonen naar potentiële klanten toe. Een diploma of certificaat is essentieel in het verwerven van status, naast de vertaalvaardigheden en -ervaring die iemand bezit. De betrouwbaarheid die een vertaler uitstraalt, is een ander teken van status. Die betrouwbaarheid wordt bekrachtigd of tenietgedaan door de achtergrond en de sociale groep waartoe een vertaler behoort, ook wel zijn vertaalhabitus genoemd.

Volgens Sela-Sheffy (2015, p. 131) besteden onderzoekers de laatste jaren meer aandacht aan de sociale ontwikkeling van vertalers. De vertaalhabitus van een vertaler wordt bepaald door sociale beperkingen, de strijd om status en de zin voor professionaliteit. Ook hoeveel toegang vertalers hebben tot hulpmiddelen is bepalend voor hun habitus. In dergelijke context wordt de professionele identiteit van een vertaler gevormd door zijn of haar vertaalhabitus. De professionele identiteit van een vertaler en het bezitten van status hebben te maken met ervaring, expertise en de manier waarop de vertaler zijn of haar vertaalwerk ziet als een deel van zijn of haar sociale wereld. Vertalers die hun werk zien als een deel van hun sociale wereld zullen zich gedragen als een professionele vertaler en zullen een bepaalde (professionele) manier hanteren in de sociale ruimtes die ze betreden.

Een andere statusindicator die Pym et al. (2012) aanduiden is het feit dat een beroep ofwel op een professioneel niveau kan uitgeoefend worden ofwel op een niet-professioneel niveau. Bij vertalers geldt dit echter niet. Hier kan een ‘hobbyvertaler’ zomaar doorgaan voor een beroepsvertaler.

De vertalers van officiële documenten krijgen een vorm van erkenning en prestige doordat ze beëdigd moeten zijn. Hoewel in Nederland en zeker in België die beëdiging niet veel voorstelt (Stejskal, 2003), is dit het enige domein waarin vertalers een sterke, officiële statusindicator nodig hebben. Die beëdiging verschilt van land tot land. Het hoeft niet te verbazen dat wanneer de vertaler de eigen landgrens oversteekt en vertaalt in het buitenland dat zijn erkenning dan ook meteen ophoudt.

Een volgend element dat de onderzoekers (Pym et al., 2012) aanhalen, is de autoriteit die iemand bezit. Autoriteit wordt geassocieerd met een hogere leeftijd, de verworven ervaring of het bezitten van academische competenties. Hoe meer autoriteit, hoe meer status.

Uit de studie van Pym et al. blijkt dat de onzichtbaarheid van vertalers reeds begint op administratief vlak. Ze worden namelijk niet op eenzelfde manier gecategoriseerd in de Europese landen. Zo worden vertalers in Spanje ingedeeld bij management en dienstverlening, maar horen ze in Portugal bij filologen en tolken. Vaak wordt het beroep ook vergeten in het nationale belastingstelsel. Opvallend is dat literair vertalers in sommige landen, zoals Oostenrijk en Polen, net wel een speciale status verkrijgen en bepaalde fiscale voordelen hebben.

Verder stellen de onderzoekers vast dat vertalen in vrijwel geen enkel Europees land een beschermd beroep is. De landen vinden het ook niet nodig dat iemand een academisch diploma of enig ander certificaat bezit om het beroep van vertaler, in om het even welke taal, te kunnen uitoefenen. Dit geldt zowel bij het vertalen voor overheidsinstanties als voor vertaalbureaus en leidt ertoe dat mensen met een vertaalfunctie, of ze nu zo een certificaat bezitten of niet, vaak onderbetaald worden.

2. *Comparative income of literary translators in Europe* (Fock et al., 2008)

Algemeen

Dit onderzoek werd voornamelijk uitgevoerd in de periode 2005 – 2006 en gebeurde in opdracht van het Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires (CEATL). De auteurs poogden een beter inzicht te brengen in de socio-economische situatie van literair vertalers in Europa en vergeleken het inkomen van deze groep vertalers uit verschillende landen met elkaar. We moeten erop wijzen dat de data die verzameld werden voor België enkel en alleen duiden op literair vertalers die naar het Frans vertalen. Zij maken geen deel uit van het opzet van deze masterproef en bijgevolg zullen deze resultaten niet besproken worden. De Vlaamse literair vertalers werden op het moment van het onderzoek nog niet bijeengebracht in een eigen beroepsvereniging, maar Fock et al. stellen wel dat de resultaten voor Nederland min of meer ook van toepassing zijn op Nederlandstalig België.

Het onderzoek kwam tot stand dankzij de data van beroepsorganisaties uit 23 Europese landen die op dat moment aangesloten waren bij het CEATL. Fock et al. stelden vast dat het inkomen van een literair vertaler zich niet alleen baseert op de basisvergoeding die de vertalers ontvangen per pagina, per toetsaanslag of per woord, maar ook op een deel van de opbrengst van de verkoop van een vertaald werk in de vorm van royalty's en op de subsidies en beurzen die de vertalers krijgen. Verder zorgen ook het socialezekerheidsstelsel en het belastingstelsel van het Europese land voor een verschil in inkomen.

Fock et al. bespreken in dit onderzoek de verhouding tussen vertaalde en nieuwe originele werken. Ze hebben het verder over de verhouding tussen het al dan niet bestaan van overeenkomsten met uitgeverijen en de vergoeding voor de literair vertaler. Vervolgens komt de invloed van subsidieregelingen en rechtenbeheerders aan bod. Een laatste deel wijden de auteurs aan royalty's.

Resultaten

Fock et al. maken eerst en vooral een onderscheid tussen professionele literair vertalers en actieve literair vertalers. De eersten zijn vertalers die hun geld verdienen door literaire werken te vertalen en vertaalgerelateerde activiteiten, zoals lezingen geven en literaire kritieken schrijven, uit te voeren op een voltijdse basis. Actieve literair vertalers zijn eveneens vertalers van literaire werken, maar zij vertalen eens in de twee à drie jaar een werk. Hun broodwinning komt voort uit andere professionele activiteiten, zoals technisch vertalen of lesgeven. In Nederland kan minstens de helft van de literair vertalers ingedeeld worden bij de categorie professionele literair vertalers.

Hoe kleiner het land, hoe groter het aandeel vertalingen dat men terugvindt wanneer de globale boekenmarkt van het land onder de loep genomen wordt. In het Verenigd Koninkrijk worden jaarlijks minder dan tien procent van de nieuwe boeken vertaald, terwijl in Tsjechië, het andere uiterste, tot 80% van de fictieboeken vertaald worden. In Nederland wordt jaarlijks minstens een derde van de nieuwe boeken vertaald. Bovendien stellen Fock et al. vast dat in Nederland vooral fictie het goed doet bij de vertaalde werken, meer dan de helft ervan wordt vertaald.

In de periode dat de enquête uitgevoerd werd (2007 – 2008), maakten de Nederlandstalige

literair vertalers gebruik van een standaardcontract dat afgesloten werd in overleg met de uitgeverijen. Sinds 2012 wordt in Nederland gebruikgemaakt van een herziene versie van het *Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk* uit 2004 (VvL, 2017b). Dat contract werd opgesteld door de VvL in overleg met uitgevers en producenten. Het biedt een houvast aan literair vertalers en omschrijft verschillende voorwaarden en rechten waarover nog steeds onderhandeld kan worden. Dankzij het Modelcontract worden vertalers gezien als auteurs van het originele werk. Het contract wordt zowel door de uitgeverij als de vertaler ondertekend en verplicht de uitgever tot het publiceren van de vertaling tegen een bepaalde datum. Tot vier jaar nadat het literaire werk uit de handel werd genomen, blijft het contract gelden.

Fock et al. merken verder op dat er in Nederland, in tegenstelling tot Franstalig België, onderhandelingen plaatsvonden met de uitgeverijen over het basistarief, berekend volgens het aantal woorden in de brontekst, en de royalty's. Het basistarief in Nederland bedroeg in de periode 2007 – 2008 gemiddeld € 0,059 per woord in de brontekst. Een derde van het totaalbedrag wordt betaald wanneer het contract ondertekend wordt, de rest van de betaling gebeurt wanneer de vertaling wordt ingeleverd. Een overeenkomst over een minimale drukoplage kwam er niet. Wat royalty's betreft: vanaf 2.500 verkochte oplagen krijgt de literair vertaler een procent van de primaire rechten van het werk, bij meer dan 5.000 verkochte exemplaren wordt dit twee procent. De royalty's in secundaire rechten bedragen 50% van het uitgeversaandeel. In Nederland waar het aantal oplages van een boek meestal redelijk hoog ligt, kunnen literair vertalers meer verdienen door het systeem van royalty's en vormen deze een mooie aanvulling op de basisvergoeding die vertalers krijgen. In landen waar er overeenkomsten zijn tussen de literair vertalers en de uitgevers ligt het bedrag wat betreft de basisvergoeding en royalty's vaak ook hoger dan landen waar dit niet het geval is. Ook zijn de verschillen tussen het minimale en maximale inkomen van vertalers er kleiner.

In het onderzoek stellen Fock et al. vast dat de auteursorganisatie *Littéraire Rechten Auteurs* (Lira) in Nederland 49% van het openbare uitleenrecht vergoedt aan literair vertalers. In diezelfde periode was het openbare uitleenrecht voor literair vertalers nog niet van toepassing in België. Wat betreft de kopieerrechten en de rechten inzake digitaal kopiëren voor privégebruik gaat in Nederland opnieuw 49% naar de literair vertaler. Die rechten vullen het inkomen van een Nederlandse vertaler aan. Gerenommeerde vertalers die tien jaar actief zijn, krijgen zo jaarlijks tot € 500 extra.

In de meerderheid van de Europese landen is het bedrag wat betreft premies en subsidies voor literair vertalers verwaarloosbaar, maar in Nederland wordt geregeld een substantieel bedrag aan premies en subsidies toegekend. Alle literaire projecten krijgen een subsidie en sinds de periode 2005 – 2006 gaat tien procent van een premie naar een aanvullend pensioenfonds. Verder biedt het Nederlands Letterenfonds (NLF), een publiek cultuurfonds in Nederland, occasioneel reistoelagen aan. Het totale bedrag aan subsidies in Nederland bedraagt jaarlijks zo'n € 2.000.000. Premies en subsidies worden gefinancierd door de overheid en uitbetaald door het NLF. Fock et al benadrukken dat literair vertalers doorgaans beter af zijn in landen met een subsidieregeling die gefinancierd wordt door de overheid (via het ministerie van Cultuur) en/of door auteursrechtenorganisaties.

De sociale zekerheid in Nederland draagt bij aan de gezondheidszorg, de ziektekostenverzekering en het pensioen van de literair vertalers. Ook zijn de vertalers er vrijgesteld van de btw, in tegenstelling tot Franstalig België waar ze zes procent btw moeten betalen en zelf moeten instaan voor een ziekteverzekering en hun pensioen door middel van een particuliere verzekering. Wat het belastingstelsel betreft valt de literair vertaler in Europa voornamelijk onder de categorie zelfstandige beroepsactiviteit en in sommige landen onder de categorie kleine onderneming. In Nederland zijn er verschillende belastingtarieven, afhankelijk van het inkomen van de vertaler. Afhankelijk van zijn of haar winst kunnen literair vertalers er genieten van een vergoeding tussen € 4.310 en € 8.885. Er is slechts één land dat zijn vertalers volledig vrijstelt van belastingen en dat is Ierland.

Het inkomen van de literair vertalers berekenden Fock et al. aan de hand van de basisvergoeding, de royalty's en naburige rechten en de premies en subsidies die de vertalers ontvangen. Gemiddeld produceren de literair vertalers in Nederland 200.000 tot 300.000 woorden en hun jaarlijks inkomen varieert van € 24.100 tot € 38.400. Dit wil zeggen dat hun basisvergoeding minimum € 11.800 tot maximum € 17.700 bedraagt, dat ze € 0 tot € 2.500 rechtstreeks en € 500 via een auteursrechtenorganisatie ontvangen door middel van royalty's en naburige rechten en dat ze € 11.800 tot € 17.700 aan subsidies en premies krijgen. In verhouding met het gemiddelde brutoloon van een fabrieksarbeider, verdienen literair vertalers in Nederland minimum slechts 47% van het brutoloon van een fabrieksarbeider en maximum 74%. Globaal gezien kunnen we stellen dat de Europese literair vertalers een stuk minder verdienen als brutoloon dan fabrieksarbeiders. In het beste geval verdienen de vertalers, of ze nu aan de laagste gangbare tarieven of de hoogste gangbare tarieven werken, twee derde van het brutoloon van een fabrieksarbeider.

In Frankrijk verdienen de literair vertalers meer dan 80% van het gemiddelde bruto-inkomen van het land. In Nederland verdienen literair vertalers slecht tussen 60% en 69% van het gemiddelde bruto-inkomen. In landen zoals Italië, Duitsland en Finland staan professionele literair vertalers er nog een stuk slechter voor. Ze moeten er vechten om boven de armoedegrens te blijven. Voor Franstalig België waren de cijfers van het gemiddelde bruto-inkomen van literair vertalers verwaarloosbaar aangezien er amper professionele literair vertalers actief waren toen het onderzoek werd uitgevoerd.

Wat betreft het bruto binnenlands product (bbp) per inwoner uitgedrukt in koopkracht toont het onderzoek van Fock et al. schrijnende cijfers in het grootste deel van Europa. Slechts in drie landen – Kroatië, Frankrijk en Denemarken – kan het netto-inkomen van de literair vertaler af en toe eens twee derde van het bbp bereiken. In Nederland bereikt het netto-inkomen tussen de 40% en 50% van het bbp. Landen zoals Italië en Spanje bereiken nog geen 30% van het bbp. Globaal gezien ligt het netto-inkomen van literair vertalers in 20 van de 23 landen die deelnamen aan het onderzoek van Fock et al. lager dan 60% van het bbp van het betreffende land.

Uit het onderzoek van Fock et al. kunnen we besluiten dat de omstandigheden die de markt literair vertalers oplegt ondraaglijk en onleefbaar zijn. Om vertaalkwaliteit te kunnen blijven garanderen moeten er stappen ondernomen worden om deze benarde situatie aan te pakken.

3. Literair vertalen: van twee kanten bekeken. Vertalers en uitgevers aan het woord (Humbeeck & Smink, 2008)

Algemeen

Dit onderzoek gebeurde in opdracht van de Nederlandse Taalunie en het Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV). Humbeeck en Smink bieden hier een tweeluik aan. Zo werd in 2005 een enquête gehouden onder de literair vertalers in het Nederlands uit zowel Vlaanderen als Nederland. Deze enquête bevraagt de literair vertalers naar hun arbeidsomstandigheden, carrière en toekomstperspectieven. In 2007 was het de beurt aan de belangrijkste literaire uitgevers uit Vlaanderen en Nederland om te worden geïnterviewd. De negen deelnemende uitgeverijen – Ambo/Anthos; Athenaeum-Polak & Van Gennepe; De Bezige Bij; Clavis en Meulenhoff, alle uit Amsterdam; De Geus uit Breda; Houtekiet en Manteau uit Antwerpen; en

Uitgeverij P uit Leuven – hebben het over hun samenwerking met vertalers.

Op deze manier hopen Humbeeck en Smink erachter te komen hoe de literair vertalers uit Vlaanderen en Nederland het doen op professioneel vlak en pogen ze de waardering in beeld te brengen die literaire uitgevers hebben voor de vertalers met wie ze samenwerken. De onderzoekers gaan verder ook de rol van beroepsorganisaties voor literair vertalers na en werpen een blik op de literaire uitgeverswereld. Ze stellen overigens enkele manieren voor waarop vertalers en uitgevers dichter bij elkaar kunnen gebracht worden.

Resultaten

Een eerste vermeldenswaardig feit is dat 80% van de respondenten de Nederlandse nationaliteit heeft. Er zijn dus een stuk minder Vlaamse dan Nederlandse vertalers actief op de literaire vertaalmarkt. Opnieuw 80% geeft zichzelf de titel ‘literair vertaler’, 75% ervan doet dit in hoofdberoep en zal met andere woorden gedurende gemiddeld 80% van zijn of haar werkuren literatuur vertalen. Daartegenover zijn velen technisch vertaler in hoofdberoep en literair vertaler in bijberoep. Deze vertalers leggen zich gemiddeld 20% van hun werktijd toe op het vertalen van literatuur. Het aantal vertalers in deze groep is vier keer zo groot bij Vlamingen als bij Nederlanders. Overigens is het zo dat de helft van de literair vertalers in Vlaanderen geen vertaler in hoofdberoep is, maar eerder docent, ambtenaar, communicatieverantwoordelijke, enzovoort. In Nederland is dit slechts bij een vierde van de literair vertalers het geval. Vertalers in deze laatste groep spenderen gemiddeld 16% tot 17% van hun werkuren aan literair vertaalwerk. Een gegeven dat hiermee samenhangt, is het inkomen. Vertalers uit Nederland halen gemiddeld 65% van hun inkomen uit literair vertaalwerk, terwijl dat voor Vlaamse vertalers slechts 27% is. Nederlandse vertalers kunnen ook meer tijd besteden aan hun literair vertaalwerk (67%) ten opzichte van hun Vlaamse collega’s (34%).

Zo’n 60% van de literair vertalers zijn vrouwen. In Vlaanderen ligt de gemiddelde leeftijd van deze vertaalsters op 39,5 jaar. Nederland moet het op dat vlak stellen met een iets oudere groep vertaalsters waarbij de gemiddelde leeftijd acht jaar hoger ligt. Ook wanneer de mannelijke Nederlandse vertalers worden meegeteld, blijft de gemiddelde leeftijd hetzelfde. Bij de Vlaamse vertalersgroep gaat de leeftijd met de mannen erbij naar omhoog en komen we op een gemiddelde van 41 jaar. Merkwaardig is dat 60% van de vertalers uit Nederland

tussen de 40 en 60 jaar zijn, terwijl hetzelfde percentage bij de Vlaamse vertalers jonger zijn dan 40 jaar. De onderzoekers concluderen dat er in Vlaanderen meer jonge vertalers actief zijn op de literaire vertaalmarkt dan in Nederland.

Wanneer Humbeeck en Smink kijken naar de populairste brontalen, stellen ze vast dat Vlamingen eerder uit het Frans, het Italiaans of het Duits vertalen en Nederlanders veeleer vertalen uit het Engels, het Portugees of het Spaans. Ook in dit onderzoek leggen de auteurs de nadruk op het feit dat in het Nederlandse taalgebied meer dan de helft van de fictieboeken vertaald worden. Wat betreft het genre waarin de beginnende vertalers actief zijn, merken we opnieuw enkele verschillen tussen Vlaanderen en Nederland. Nederlandse beginnende vertalers leggen zich toe op verschillende genres, zoals detective, psychologische thriller en autobiografie. Vlaamse vertalers gaan eerder voor literaire poëzie en kunnen in het begin van hun carrière amper literaire romans of verhalenbundels bemachtigen. In de overige genres, zoals kinder- en jeugdliteratuur, essaybundels en stripboeken, zijn er evenveel Vlaamse als Nederlandse beginnende vertalers actief.

Een gelijkenis tussen Vlaanderen en Nederland is dat alle vertalers even hard moeten vechten om een plaats op de literaire vertaalmarkt te veroveren. Toch is het zo dat de gemiddelde carrière duurt van Vlaamse vertalers 13,5 jaar aanhoudt, terwijl die van Nederlandse vertalers gemiddeld 15,5 jaar duurt. Ongeacht de nationaliteit van de vertaler, krijgen ze allen in het begin van hun carrière te maken met een gebrek aan vertaalervaring, het geringe vertaalaanbod en het teleurstellende financiële aspect. In het uitgevoerde onderzoek besloten slechts tien respondenten op te geven, onder wie bijna drie keer zoveel Vlamingen als Nederlanders, nog eens tien respondenten lasten een pauze in of verplaatsten het literair vertaalwerk naar een secundaire positie. Diegenen die bleven geloven in hun kansen als literair vertaler verklaren dat ze plezier halen uit hun werk en dat het vertalen van literair werk hen een zeker prestige bezorgt. Zo'n 80% van de respondenten gaat ervan uit dat ze over vijf jaar nog steeds literair vertaalwerk doet. Iets meer dan de helft van de Vlaamse vertalers, voor Nederland de helft van de vertalers, geeft wel aan dat het niet eenvoudig is om een sterke reputatie op te bouwen als literair vertaler. Vier op de tien respondenten hebben het over vriendjespolitiek. Toch geeft het ruim de helft van de vertalers voldoening om als literair vertaler aan het werk te gaan. Niettegenstaande vindt bijna 30% van de Vlaamse vertalers dat ze amper erkenning krijgt voor zijn of haar werk, buiten de erkenning van collega's.

Voor 70% van de vertalers in Vlaanderen en 35% van de vertalers in Nederland is

symbolische erkenning erg belangrijk. Ze vragen dat hun naam duidelijker vermeld zou worden op de omslag van het vertaalde boek en ruim 30% van de respondenten die literair proza vertalen, is van mening dat ze op hetzelfde niveau als de auteur zouden moeten staan.

Een ander probleem is het tijdsgebrek waarmee vertalers te maken krijgen. Dit zorgt voor een grotere werkdruk en heeft een negatieve invloed op het vertaalwerk. Zoveel mogelijk vertalen in zo weinig mogelijk tijd is een aspect dat ook de literaire vertaalmarkt typeert. Dit heeft als gevolg dat vele vertalers menen dat er veel van hen gevraagd wordt. Bovendien zijn Vlaamse vertalers ervan overtuigd dat ze minder kansen krijgen bij het binnenhalen van een vertaalopdracht dan hun Nederlandse collega's. Een andere oorzaak van dit probleem is dat de meest toonaangevende literaire uitgevers in Nederland gevestigd zijn. Alle Vlaamse en een kwart van de Nederlandse respondenten zijn dan ook van mening dat deze uitgevers liever samenwerken met een Nederlandse vertaler. De Vlaamse vertalers vullen wel aan dat ze niet vrezen voor hun job als literair vertaler omdat ze moeten concurreren met hun Nederlandse beroepsgenoten, maar wel omdat de literaire uitgevers net die Nederlandse collega's verkiezen.

Voorts stellen Humbeeck en Sminck vast dat het eerste contact met de uitgeverij er anders aan toegaat bij Vlaamse en Nederlandse vertalers die aan het begin staan van hun carrière. Ruim 66% van de Nederlandse vertalers stelt de uitgeverij de vraag of ze een vertaalopdracht in de aanbieding hebben. Vlaamse vertalers zullen veeleer een proefvertaling opsturen of een leesrapport doorsturen naar de uitgeverij. Vlamingen hebben veel meer de behoefte om zich te bewijzen en steken heel wat meer energie in het binnenhalen van een vertaalopdracht dan hun Nederlandse collega's. Opmerkelijk is dat 16% van de Nederlanders in het uitgeversbestand terechtkomt, maar geen enkele Vlaamse vertaler het lijkt te halen na een eerste poging.

De vertalers hekelen in het onderzoek ook de commercialisering van de boekenmarkt. De persaandacht voor een bepaald werk hangt nauw samen het feit of er verwacht wordt dat het boek een bestseller zal worden of niet. Ruim 66% van de respondenten is er overigens van overtuigd dat uitgevers een te ruim boekenaanbod hebben en te veel ordinaire, alledaagse boeken uitbrengen.

Wanneer een vertaler op zoek gaat naar informatie over het literaire boekenaanbod of andere informatie rond literair vertalen gebruiken ze kranten, (literaire) vaktijdschriften en het internet. Bij vragen rond tariefbepaling, honorering, contracten, subsidie- en royaltyregelingen

raadplegen de vertalers voornamelijk de website van het ELV en het Nederlands Fonds voor de Letteren (FvdL). De helft van de Vlaamse vertalers vindt wel dat er te weinig informatie te vinden is over het literaire vertaalaanbod. Verder krijgen de vertalers graag wat extra informatie over de ontwikkelingen in de literaire vertaalmarkt en de ervaringen van collega-vertalers. Die functie, i.e. het verlenen van informatie, kan vervuld worden door organisaties zoals de Taalunie, het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds – wat nu samen met de Stichting FvdL het NLF vormt –, de stichting Lira, het Vlaams Fonds voor de Letteren (VFL) en het FvdL. Het ELV biedt op haar beurt concrete cursussen aan voor literair vertalers, bevordert de vertaalexpertise en kan zorgen voor intensieve begeleiding.

De negen uitgeverijen die deelnamen aan het onderzoek van Humbeeck en Sminck hebben het over hun relatie met literair vertalers. Het gaat hier zowel om uitgeverijen die jaarlijks tien vertalingen publiceren, als om uitgeverijen die jaarlijks tot 120 vertalingen uitbrengen.

Hoewel uitgeverijen soms op zoek gaan naar ‘nieuwe’ beschikbare literair vertalers, gaan ze doorgaans te werk met hun vaste reserve van vertalers. Indien mogelijk, zorgen de uitgeverijen ervoor dat een bepaalde vertaler steeds het werk van eenzelfde auteur kan vertalen. Wanneer er geen beschikbare vertaler is, gaan de uitgevers te rade bij hun collega's of bij andere vertalers. Ook de lijst met vertalers die iedereen kan raadplegen op de website van de VvL blijkt een grote hulp te zijn voor de uitgevers. Het is volgens de uitgevers behoorlijk riskant om met nieuwe vertalers te werken, bijgevolg worden deze vertalers gevraagd om eerst een proefvertaling te maken alvorens ze in aanmerking komen voor een vertaalopdracht. Wat hier zou kunnen helpen is een ‘keurmerk’ voor vertalers, zodat uitgevers een zekere indicatie hebben van de kwaliteiten van de vertaler met wie ze in zee zouden gaan. Vertalers moeten zich ook bewuster worden dat het verzamelen van goede referenties onmisbaar is.

Voor boekvertalingen uit onder andere het Deens, Noors en Pools worden vaak voorstellen aanvaard van literair vertalers. Voor de grotere talen zoals Engels, Frans of Duits gaat de uitgever zelf op zoek naar potentiële titels door middel van literaire agenten in het buitenland. Voor het vertalen van Engelse boeken zijn er vertalers in overvloed, voor alle andere talen is het iets moeilijker omdat daar een kleinere groep vertalers actief is.

De uitgeverijen geven poëzievertalers bij voorkeur aan vertalers die zelf ook dichten. Jeugdliteratuur wordt veelal vertaald door iemand die zich kan inleven in het verhaal, die zich

kan herkennen in de doelgroep van het te vertalen boek en die begrijpelijk kan schrijven voor de betreffende doelgroep. Opmerkelijk is dat uitgevers voor het vertalen van non-fictie minder belang hechten aan de kwaliteit en reputatie van de vertaler. Verder is het belangrijk voor de uitgevers dat ze een goede samenwerking hebben met hun vertalers en dat deze laatsten snel resultaat kunnen leveren. Ervaring of het gebrek eraan blijkt over het algemeen geen struikelblok te zijn. Ook op dit vlak is het verzamelen van goede referenties essentieel voor het krijgen van een vertaalopdracht. De uitgeverijen maken gebruik van het Modelcontract, zodat alle vertalers, en dus ook beginners of zeer ervaren vertalers, dezelfde vergoeding innen.

Een knelpunt is de tijddruk die vele Nederlandse uitgevers ervaren, vooral de uitgevers van Angelsaksische werken. Die druk zorgt ervoor dat vertalers vooral snel moeten werken en dat de kwaliteit van hun werk hieronder lijdt. De beoordeling van een vertaling gebeurt door correctoren die over het algemeen steeds de vertaling overlopen in vergelijking met het originele werk.

Wanneer de onderzoekers kijken naar de relatie tussen de uitgeverijen en Vlaamse literair vertalers, stellen ze vast dat vele uitgeverijen terughoudend zijn ten opzichte van deze groep vertalers. Ook hier speelt de tijddruk mee, Vlaamse vertalers brengen immers meer werk met zich mee omdat uitgeverijen van mening zijn dat Nederlandse lezers struikelen over een te Vlaamse schrijfstijl en Vlaamse woordkeuzes. Al dat Vlaams moet eruit wanneer een werk uitgebracht wordt op de Nederlandse boekenmarkt. De onderzoekers concluderen dat vertalers die het Nederlands goed beheersen meer kans maken bij de uitgeverijen.

De meeste van de uitgeverijen die meewerkten aan het onderzoek van Humbeeck en Sminck werken met het Modelcontract. Sommige uitgevers doen dit echter niet en betalen per vertaald gedicht of per boek. Dit is een nadeel voor de vertalers omdat ze zonder Modelcontract niet in aanmerking komen voor subsidies. Toch blijft deze regeling bestaan omdat vele literair vertalers nog een andere (hoofd)job hebben naast het literair vertalen en het meer zien als een hobby. De uitgeverijen geven enerzijds wel toe dat vertalers meer zouden moeten verdienen omdat ze toch een academische opleiding gevolgd hebben. Anderzijds stellen de uitgeverijen dat de vertalers het beter doen dan de auteurs. Die laatste groep moet het namelijk hebben van royalty's en wordt niet betaald volgens het afgeleverde werk.

De subsidieregelingen zorgen ervoor dat literair vertalers het hoofd boven water kunnen

houden. Verder halen de uitgeverijen aan dat het voor hen een risico is om een boek te laten vertalen. Ze weten per slot van rekening niet of het boek zal verkopen of niet en ze kunnen pas iets verdienen nadat de vertaling op de markt is gekomen. De uitgeverijen zien het met andere woorden als een risicovolle investering en net daarom kunnen ze geen hoger inkomen garanderen aan de vertalers. Wel is het zo dat uitgevers veel respect hebben voor de vertalers met wie ze samenwerken. Uitgevers streven naar een goede verstandhouding en nodigen de vertalers uit wanneer ze evenementen organiseren rond een werk dat de vertalers vertaald hebben. Dit vertaalt zich echter niet in zichtbaarheid op de boekomslag. Van de negen ondervraagde uitgeverijen is er slechts een die de naam van de vertaler ook op de omslag van het vertaalde boek plaatst. Alle anderen beweren dat een extra naam op de omslag esthetisch minder mooi oogt en ertoe leidt dat de boekcover te druk overkomt. Opvallend is dat de meer bekende vertalers wel vaker met hun naam in beeld komen bij de uitgeverijen wanneer die reclame maken voor een bepaald werk.

4. **Overigens Schitterend Vertaald – Voor het behoud van een bloeiende vertaalcultuur* **(De Haan & Hofstede, 2008)**

Algemeen

De vertalers De Haan en Hofstede kregen van de Nederlandse Taalunie, het ELV, het FvdL, het VFL en het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds de opdracht om een vertaalpleidooi op te stellen. De auteurs vestigen de aandacht op het feit dat literair vertalers vaak over het hoofd gezien worden en bijgevolg weinig waardering krijgen. Dit geldt zowel op economisch, als op cultureel vlak. Verder halen ze in hun pleidooi het gebrek aan van een professionele literaire vertaalopleiding.

De Haan en Hofstede bieden niet alleen een kritische kijk op de literaire vertaalwereld, maar geven daarnaast ook enkele aanbevelingen om de positie en status van de literair vertaler in het Nederlandse taalgebied te versterken of te verbeteren. Ze onderstrepen met hun vertaalpleidooi de waardevolle inbreng van een goede literaire vertaalcultuur in het Nederlandse taalgebied.

Resultaten

Proportioneel gezien krijgen grote taalgebieden veel minder te maken met vertaalde werken dan kleine taalgebieden (*cfr.* Fock et al., 2008). Cijfers uit 2005 tonen aan dat 75,5% van alle vertaalde werken op de Nederlandse en Vlaamse boekenmarkt vertalingen uit het Engels zijn. In 2008 maakte proza zo'n 70% uit van het totale aantal vertalingen. De Haan en Hofstede halen de dalende kwaliteit van vertalingen aan en zien het als een gevolg van een groep amper of zelfs niet-geschoolde literair vertalers in combinatie met een hoge werkdruk (*cfr.* Humbeeck en Smink, 2008). Ook De Haan en Hofstede (2008) wijzen in dit kader op de behoefte aan een keurmerk voor vertalers en de nood aan een degelijke opleiding en continue leerlijn. Een andere oplossing om de dalende vertaalkwaliteit tegen te gaan, is het verstrekken van meer subsidies. Tot nu toe worden enkel vertalingen van literaire werken in de enge zin van het woord gesubsidieerd. Hoewel niet-literaire non-fictie hierbuiten valt, kan ze niet als minderwaardig gezien worden ten opzichte van de bellettrie. De onderzoekers vinden dat het aanbod aan literaire werken en genres groter moet worden en ook die genres gesubsidieerd moeten worden door de literaire fondsen.

Een ander pijnpunt dat De Haan en Hofstede aanhalen, is het feit dat er vandaag de dag veel vertalingen op de markt komen, maar dat ze niet allemaal van dezelfde kwaliteit zijn. Er is volgens de onderzoekers een toenemende behoefte aan goede vertalers. Die behoefte staat in schril contrast met de magere honorering en de geringe erkenning die literair vertalers krijgen. De vraag naar een professionele literaire vertaalopleiding werd in 2013 beantwoord met de start van de Vlaams-Nederlandse transnationale Master Literair Vertalen. Die opleiding kwam er omdat voor het vertaalberoep niet alleen creativiteit en taalgevoel nodig zijn, maar ook techniek en een academisch kennis- en denkniveau. Ook stellen de onderzoekers vast dat beginnende vertalers beter begeleid moeten worden door middel van bijscholingen, mentoraten, workshops, enzovoort. Het ELV vult hier een belangrijke rol in, maar daar bovenop werd in 2016 het PETRA-E project opgericht. Het *Plateforme Européenne pour la traduction littéraire – Education* geeft een overzicht van opleidingen en bijscholingen voor literair vertalers verspreid over heel Europa (PETRA-E, n.d.). Er is nood aan een frisse wind, aangezien de gevestigde groep vertalers vergrijst en de groep jonge vertalers schaars is. Het instellen van een academische opleiding en een levenslange leerlijn kan helpen om de economische positie en maatschappelijk erkenning en waardering van de literair vertaler te

verbeteren.

De auteurs van dit rapport bevestigen de stelling van Humbeeck en Smink (2008) dat de fulltime (Nederlandse) literair vertaler met zijn lage honorering niet zou kunnen overleven zonder het bestaan van subsidieregelingen. Onder andere dit gegeven leidt tot de zwakke marktpositie van de vertaler. Een tweede en wellicht belangrijkere reden is de onzichtbaarheid van de vertaler. De auteurswet verleent de vertaler dezelfde status als de auteur, maar boekrecensies waarin de vertaler geprezen wordt voor zijn werk zijn zeldzaam. Die onzichtbaarheid zorgt voor een gebrek aan symbolisch kapitaal (zie 1.4) en dat resulteert in een lezer die zich niet bewust is van het feit dat het boek dat hij of zij in handen heeft een vertaling is. De lezer beseft niet hoeveel tijd en creativiteit de vertaler besteedt aan een vertaling, bijgevolg kent die lezer een lagere status toe aan de vertaler dan aan de originele auteur van het werk.

De Haan en Hofstede lichten ook het ‘Vlaamse probleem’ toe en vinden dat hier meer aandacht aan besteed moet worden. Het Vlaams-Nederlands wordt niet gelijkgesteld met het Nederlands-Nederlands en dit heeft een invloed op de positie van Vlaamse literair vertalers op de Nederlandse markt. De voornaamste literaire uitgeverijen bevinden zich in Nederland en verder is de afzetmarkt in Nederland een stuk groter dan die in Vlaanderen. Dit brengt geen al te rooskleurige socio-economische situatie voor de Vlaamse literair vertaler met zich mee. Hierdoor is in Vlaanderen slechts een kleine groep vertalers actief, van wie velen slechts deeltijds literair vertalen. De Haan en Hofstede raden aan om subsidieregelingen te treffen voor samenwerkingsverbanden tussen Vlaamse en Nederlandse auteurs en om een binationale opleiding aan te bieden – wat zoals eerder vermeld, gebeurde in 2013. De Haan en Hofstede zijn van mening dat Vlaamse (beginnende) literair vertalers de mogelijkheid moeten krijgen om hun netwerk op te bouwen in Nederland met zowel Nederlandse collega-vertalers, als Nederlandse uitgeverijen.

In Vlaanderen probeert het BoekenOverleg de benarde socio-economische situatie van de Vlaamse literair vertaler te verbeteren. Het BoekenOverleg bestaat uit vertegenwoordigers van de belangrijkste spelers in de boekensector en zoekt naar manieren om de socio-economische situatie van de Vlaamse vertaler en auteur te versterken (VFL, 2014, pp. 7-9). Op de enige beroepsvereniging in Vlaanderen – de BKVT – die de belangen van (literair) vertalers behartigt, moet de Vlaamse literair vertaler niet rekenen. Rita Roggen (persoonlijke communicatie, 14 maart 2016 – zie bijlage 1), de (intussen ex-)voorzitster van de BKVT liet

weten dat er zo weinig literair vertalers in Vlaanderen actief zijn dat het voor de BKVT niet veel zin heeft om speciaal voor deze groep vertalers initiatieven uit te werken. Vlaamse literair vertalers kunnen terecht bij het Nederlands Genootschap van Tolken en Vertalers, aldus Roggen. Met andere woorden, de zware taak om de socio-economische positie van de Vlaamse literair vertaler te versterken, ligt onder andere in de handen van een beroepsvereniging uit Nederland.

De Haan en Hofstede (2008) formuleren in hun rapport ook enkele adviezen om de positie van de literair vertaler te verbeteren. Zo vinden ze dat deze groep vertalers beter beschermd moet worden door onder andere in Nederland de auteurswet betreffende het honorarium uit te breiden voor vertalers en door in Vlaanderen een minimumtarief en modelcontract in te voeren (*cfr.* Van der Veen et al., 2016). Een ander probleem dat moet aangepakt worden is de onzichtbaarheid van vertalers door specifieke evenementen te organiseren, zoals het geven van lezingen en het meewerken aan educatieve projecten.

5. *Omkijken en vooruitzien. Rapport ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het Expertisecentrum Literair Vertalen 2001-2011 (Expertisecentrum Literair Vertalen, 2011)*

Algemeen

Het Expertisecentrum Literair Vertalen voerde in 2010 een onderzoek uit om na te gaan wat de kwaliteiten en gebreken waren van de organisatie. Met dit onderzoek kunnen we tot een duidelijk beeld komen van het profiel van de literair vertaler. Het geeft eveneens weer hoe het eraan toegaat in de vertaalwereld. Wel moeten we erop wijzen dat dit onderzoek beperkt wordt in het aantal deelnemers, aangezien het ELV enkel diegenen heeft gecontacteerd die in het verleden een van zijn cursussen hebben gevolgd of een mentoraat hebben verkregen.

Het ELV probeert inzicht te brengen in de behoeften van de literaire vertaalwereld die er in de toekomst nog zullen zijn na het instellen van de transnationale masteropleiding Literair Vertalen. De organisatie neemt het vertaalbeleid van de afgelopen tien jaar onder de loep en begint met de uiteenzetting van een nieuw vertaalbeleid voor de komende jaren.

Door middel van een enquête die werd gehouden in 2010 poogt het ELV in te schatten wat

haar aanbod de literair vertalers precies heeft bijgebracht. Voorts tracht de organisatie op die manier te toetsen in welke mate ze haar eigen doelstellingen heeft kunnen verwezenlijken. Het ELV geeft ook een tiental adviespunten en heeft de bedoeling om deze lijst om te zetten in een degelijk vertaalbeleidsplan.

Resultaten

Zo'n drie kwart van de 200 literair vertalers die deelnamen aan de enquête van het ELV is vrouw. Net zoals we bij Humbeeck en Smink (2008) konden constateren, is slechts een klein deel van de literair vertalers een man. Opvallend is dat iets meer dan de helft van de respondenten vertaalt in het Nederlands, terwijl 43,5% vertaalt uit het Nederlands. Ook hier stellen de onderzoekers vast dat het Engels de belangrijkste brontaal is bij vertalingen in het Nederlands, gevolgd door Frans, Italiaans en Duits (*cfr.* Humbeeck & Smink, 2008). Bij de vertalingen uit het Nederlands is eveneens Engels de belangrijkste doeltaal, maar wordt deze taal gevolgd door Frans, Duits en Spaans. De onderzoekers stellen vast dat de Vlamingen die aan de enquête deelnamen en in het Nederlands vertalen vooral het Duits, Frans en Italiaans als brontaal hebben. Nederlanders, daarentegen, vertalen grotendeels uit het Engels.

Slechts 7,5% van de respondenten is tussen de 20 en 29 jaar oud, terwijl meer dan vier keer zoveel respondenten tussen de 40 en 49 jaar oud zijn en 35,5% van de respondenten ouder is dan 50. De vergrijzing die we in deze paper al meermaals hebben aangehaald, komt ook in deze enquête duidelijk naar voren. Voorts is het zo dat literair vertalers hun eigen niveau als vertaler hoger inschatten naarmate ze ouder zijn.

De onderzoekers stellen verder vast dat 28% van de deelnemende literair vertalers nog nooit een vertaling op de markt heeft kunnen brengen, terwijl van 78% een of meerdere vertalingen gepubliceerd werden. Dit toont aan dat de eerste stappen op de vertaalmarkt niet zo eenvoudig zijn en dat subsidies en hulp van organisaties zoals het ELV onmisbaar zijn. Van de vertalers is 76,6% actief op de literaire vertaalmarkt. De anderen die niet meer werkzaam zijn als literair vertaler werden geconfronteerd met een (te) gering vertaalaanbod, hadden geen tijd genoeg of waren teleurgesteld op financieel vlak (*cfr.* Humbeeck & Smink, 2008). Het tijdgebrek hangt nauw samen met de financiële teleurstellingen. Literair vertalers oefenen namelijk hun beroep vaak uit naast een ander hoofdberoep.

De Haan en Hofstede (2008) haalden reeds aan dat netwerken erg belangrijk is voor het verwerven van vertaalopdrachten. De enquête van het ELV bevestigt deze stelling. Net iets minder dan de helft van de respondenten krijgt een opdracht via collega's of andere kennissen die met het boekenvak te maken hebben. Daarnaast neemt het overgrote deel van de vertalers zelf contact op met de uitgeverij, al dan niet met een concreet voorstel of een vertaald fragment. De meer ervaren vertalers worden echter zelf gecontacteerd door een uitgeverij. Ook de literaire fondsen hebben enkele respondenten reeds geholpen aan een vertaalopdracht. De fondsen bieden de mogelijkheid om te netwerken, bieden mentorschap en cursussen aan en delen subsidies uit. Het onderzoek toont ook aan dat vertalers de inspanningen van het ELV waarderen en dat ze meer kennis en zelfvertrouwen opbouwen dankzij de organisatie.

Ongeveer 64% van de respondenten die vertalen in het Nederlands geeft aan dat er een aantal factoren zijn die hun werk belemmeren. Zoals we reeds aangaven, is het financiële aspect een belangrijk struikelblok, maar het is niet het enige. Netwerken is iets dat niet iedereen gegeven is. Een aantal vertalers mist de nodige sociale capaciteiten of de nodige tijd om een nuttig sociaal netwerk uit te bouwen. Maar ook het feit dat vertalers onzichtbaar zijn, speelt hen parten. Zonder enige naamsbekendheid, zonder een gevestigde reputatie en dus zonder enige status is het moeilijk om een opdracht in handen te krijgen. Een andere hindernis duikt op wanneer een vertaler probeert contact op te nemen met een uitgeverij. Hij of zij krijgt soms helemaal geen antwoord. Ook de tijddruk en steeds krappere wordende deadlines spelen niet in het voordeel van de vertalers. Een bijkomend probleem is het Vlaams, zoals Humbeeck en Smink (2008) alsook De Haan en Hofstede (2008) reeds aanhaalden. Uitgeverijen werken liever niet met (beginnende) Vlaamse literair vertalers. Het grootste deel van de vertalers blijft gedurende zijn of haar hele carrière op een of meerdere van de voorgenoemde hindernissen stuiten.

Het onderzoek van het ELV gaat nog even verder in op de situatie van de Vlaamse literair vertaler. Amper 10% van de respondenten is Vlaming. De organisatie verzekert wel dat ze de laatste jaren extra inzet op deze groep vertalers door middel van beurzen en studiedagen uitsluitend bestemd voor Vlaamse vertalers. De Vlaamse groep vertalers voelt ook aan dat ze het moeilijker heeft om opdrachten te verwerven. Ruim de helft van de Vlaamse respondenten geeft de hoogste moeilijkheidsgraad aan, ten opzichte van 16,4% van de Nederlandse vertalers. Toch ligt het percentage Vlaamse respondenten dat niet langer actief is als literair vertaler niet zo veel hoger dan het percentage Nederlanders, respectievelijk 31,3% tegenover 25,6%.

Net zoals De Haan en Hofstede (2008) dringt het ELV aan op het vestigen van een continue leerlijn. Toekomstige literair vertalers moeten een duidelijk zicht hebben op de verschillende opleidingen en initiatieven die er ondernomen worden en dit op Europees vlak. Aan deze behoefte werd, zoals reeds vermeld, intussen tegemoetgekomen door de ontwikkeling van het PETRA-E project. (Zie 2.4 – *Resultaten*). Een ander punt dat hiermee samenhangt, is de vergrijzing van de groep vertalers. De organisatie benadrukt dat meer middelen ingezet moeten worden op verjonging, maar stelt tegelijkertijd dat jonge vertalers zelf ook heel wat initiatief en ondernemerschap moeten tonen om verzekerd te zijn van een toekomst als literair vertaler.

Het ELV beseft dat sommige talencombinaties ondervertegenwoordigd zijn bij de literair vertalers en dat er weinig culturele informatie aangeboden wordt over bepaalde taalgebieden. De organisatie vindt dat men niet alleen per taal en land, maar ook per vertaalcombinatie moet kijken naar de specifieke behoeften van de literair vertalers.

Verder probeert het ELV de ingevoerde bezuinigingsmaatregelen op te vangen door inkomsten te halen uit de evenementen die de vereniging organiseert. Zo vraagt het expertisecentrum een billijke tegemoetkoming van zijn deelnemers voor de georganiseerde lezingen en studiedagen. Het is echter niet de bedoeling dat die bijdrage een knelpunt wordt voor de deelnemers. De organisatie werkt verder aan het plan om deze cursussen op afstand aan te bieden en hoopt meer en meer cursussen op maat te kunnen aanbieden. Zo zou een cursus specifiek gericht op het Vlaams-Nederlands en Nederlands-Nederlands nuttig kunnen zijn voor de (beginnende) Vlaamse literair vertaler.

Het is de bedoeling dat al deze initiatieven – onder andere de continue leerlijn en de opleidingsinitiatieven – een rol spelen in het versterken van de socio-economische positie van de literair vertaler. Verder wil het ELV in dit kader een bijdrage leveren aan het zichtbaar maken van de vertalers door literaire (buitenlandse) uitgeverijen deel te laten uitmaken van de georganiseerde activiteiten. De organisatie wil een belangrijke rol spelen in deze maatschappelijke kwestie, maar beklemtoont dat andere instanties eveneens oplossingen moeten bedenken. Ook moeten vertalers zelf ondernemingszin aan de dag leggen. Het ELV neemt als organisatie een geschikte positie in om bij te dragen aan het veelgevraagde keurmerk voor vertalers (*cfr.* Humbeeck & Smink, 2008 en De Haan & Hofstede, 2008).

6. *Inkomensonderzoek bij literaire vertalers in Vlaanderen* (Vlaamse Auteursvereniging, 2011)

Algemeen

Het onderzoek van de VAV dat mede dankzij de subsidies van de toenmalig Vlaamse minister van Cultuur Joke Schauvliege tot stand kwam, legt de focus op de socio-economische situatie van literair vertalers in Vlaanderen. De VAV vatte haar onderzoek aan met de constatering dat Vlaamse en Nederlandse literair vertalers niet dezelfde werkomstandigheden hebben. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor het verschil in het aantal actieve literair vertalers in Vlaanderen en Nederland.

Om een goed beeld te vormen van de socio-economische situatie van de Vlaamse literair vertalers werden een enquête opgesteld en een tiental interviews afgenomen. De VAV sprak haar eigen leden aan, naast die van het VFL en het ELV. Het onderzoek biedt een algemeen profiel van de Vlaamse literair vertaler en verdiept zich zowel in de werkomstandigheden als in de indeling van het inkomen van die vertalersgroep. Naast een opsomming van een aantal essentiële doeleinden waar de VAV naar streeft, worden ook enkele aanbevelingen gegeven op vlak van opleiding, carrière, waardering en subsidies.

Resultaten

De VAV bevestigt nog maar eens het feit dat er op de Nederlandse boekenmarkt ontzettend veel vertaalde werken gepubliceerd worden (*cfr.* Fock et al., 2008 en De Haan & Hofstede, 2008). Van alle Nederlandstalige fictieboeken die op de markt zijn, zijn meer dan de helft vertalingen. Die vertalingen worden grotendeels gemaakt door Nederlandse literair vertalers. De Vlaamse literair vertalers die fulltime werk hebben, zijn erg schaars. We hebben reeds enkele redenen hiervoor gegeven: de voornaamste literaire uitgeverijen bevinden zich in Nederland, uitgeverijen staan terughoudend ten opzichte van het Vlaams-Nederlands en de Vlaamse boekenmarkt is een stuk kleiner dan de Nederlandse.

Het gemiddelde profiel van de Vlaamse literair vertalers is een man – 52% van de respondenten – 45 tot 64 jaar oud. Ook op de Vlaamse markt is de vergrijzing duidelijk merkbaar, geen enkele respondent is namelijk jonger dan 25 jaar. Het overgrote deel is

gehuwd of samenwonend (80%) en verwierf een universitair diploma (90%). Zoals De Haan en Hofstede (2008) reeds aanhaalden, zijn ook hier de respondenten van mening dat academische kennis en een academisch denkniveau onmisbaar zijn om een goede vertaling te produceren.

Ook hier stelt de VAV vast dat het verkrijgen van een eerste vertaalopdracht een hele uitdaging is. De mentoraten van het ELV worden in de antwoorden aangehaald omdat ze een grote opstap betekenen naar het begin van een carrière als literair vertaler. Sommige vertalers beginnen met een publicatie in een literair tijdschrift, anderen beginnen met een boekvertaling. De carrière van de Vlaamse literair vertalers die deelnamen aan het onderzoek duurt gemiddeld achttien jaar – *cfr.* Humbeeck en Smink (2008) die spraken over 13,5 jaar. Meer dan de helft van de respondenten (60%) stopte na enkele jaren door gebrek aan vertaalopdrachten en/of omdat zij een andere job erbij moesten nemen en de combinatie met het literair vertalen te veel werd.

Het onderzoek van de VAV hamert op het belang van netwerken (*cfr.* De Haan & Hofstede, 2008 en ELV, 2011) omdat de vertaler zo gemakkelijker opdrachten kan binnenhalen. Ervaring kan ertoe leiden dat de uitgevers zelf contact opnemen met een vertaler, maar op financieel vlak heeft die ervaring geen enkel effect. De ervaren vertaler zou zich wel in een iets betere positie bevinden om te onderhandelen.

Vlaamse vertalers zijn vooral actief in het proza (84%), de literaire non-fictie en het essay (58%) en de poëzie (55%). De VAV stelt dat de reden waarom Vlaamse vertalers vaker poëzie en klassieke oeuvres vertalen, te wijten is aan het geringere belang dat wordt gehecht aan de keuze tussen Vlaams-Nederlands en Nederlands-Nederlands in deze genres. Een andere reden is dat in deze genres minder vaak sprake is van een strakke deadline die moet gerespecteerd worden. Zoals we reeds opmerkten, houden de meeste Vlaamse literair vertalers er nog een ander (hoofd)beroep op na en is de combinatie met het literair vertalen gemakkelijker vol te houden wanneer de vertalers geen rekening moeten houden met korte deadlines.

Wat betreft de publicaties geven prozavertalers aan dat ze gemiddeld vijf vertaalde romans en/of verhalenbundels uitbrengen. Dit gebeurt meestal in opdracht van Nederlandse uitgeverijen. Bij de vertalers van poëziebundels ligt het gemiddelde iets hoger met dertien bundels en dit doorgaans in opdracht van Vlaamse opdrachtgevers. Vertalers van

theaterstukken vertalen gemiddeld vier werken en vertalers van non-fictie drie. De vertalers die kinder- en jeugdliteratuur vertalen, brengen gemiddeld acht boeken uit en dit steeds in opdracht van een Belgische of Nederlandse uitgeverij. De Vlaamse vertalers die deelnamen aan het onderzoek zagen gemiddeld twaalf vertaalde fragmenten van vijf bladzijden of van vijf gedichten verschijnen in een literair tijdschrift. Deze publicaties worden vaak nagestreefd om zo een stap te kunnen zetten in de literaire vertaalwereld. Zowel de Vlaamse als de Nederlandse uitgeverijen zijn als opdrachtgever van groot belang voor de Vlaamse vertalers, respectievelijk 38% en 31% in de drie laatste jaren voorafgaand aan het onderzoek. De Vlaamse en Nederlandse literaire tijdschriften zorgen voor een kleiner deel van de vertaalopdrachten (18%). Zo'n 29% van de Vlaamse vertalers werkt alleen maar voor Vlaamse uitgeverijen, terwijl 19% enkel voor Nederlandse uitgeverijen werkt.

In tegenstelling tot het onderzoek van Humbeeck en Smink (2008) waarin blijkt dat Vlaamse vertalers eerder uit het Frans, het Italiaans of het Duits vertalen, blijkt uit het onderzoek van de VAV (2011) dat 42% toch ook uit het Engels vertalen. Het Frans is ook hier de populairste brontaal met 68% en het Duits sluit de top drie af met 39%.

Het onderzoek van de VAV gaat dieper in op het sociale statuut van de Vlaamse vertalers en bemerkt dat meer dan de helft (55%) naast het literair vertalen een ander hoofdberoep uitoefent. Slechts 19% van de Vlaamse vertalers is literair vertaler in hoofdberoep en heeft daarnaast geen andere beroepsactiviteiten. De VAV toont aan dat 39% van de respondenten zelfstandige in hoofdberoep is, maar dat statuut omvat zowel literair als niet-literair vertaalwerk en andere activiteiten die met taal te maken hebben. Dit staat in schril contrast met de cijfers uit Nederland (*cfr.* Humbeeck en Smink, 2008) waar 70% voltijds literair vertaler is.

Uit het onderzoek blijkt verder dat Vlaamse vertalers gemiddeld 44 uur per week aan het werk zijn. Literair vertalen neemt gemiddeld 21 uur per week in. Vertalers in hoofdberoep wijden gemiddeld 31 uur per week aan literair vertaalwerk. Vertalers met een ander hoofdberoep naast het literair vertalen besteden gemiddeld 25 uur per week aan die hoofdactiviteit waardoor het voor hen iets moeilijker is om er ook nog literair vertaalwerk bij te nemen.

Zo'n 39% van de vertalers besteedt vijftien uur per week aan niet-literair vertalen, terwijl 35% gemiddeld 10 uur besteedt aan ander literair werk. Met ander literair werk wordt onder andere het geven van lezingen, het schrijven van recensies en/of het schrijven van een eigen boek

bedoeld. Een groot deel van de respondenten (61%) stelt dat ze vaak deelnemen aan nevenactiviteiten, zoals het geven van lezingen. Dit doen ze niet zozeer om iets extra te verdienen, maar eerder om hun netwerk uit te bouwen en hun onzichtbaarheid op de markt tegen te gaan.

Wanneer de VAV de financiële situatie van de Vlaamse vertalers onder de loep neemt, concludeert ze dat 79% (helemaal) niet kan rondkomen met hun literaire vertaalinkomsten, ook al werd aan 44% ervan subsidies gegeven de laatste drie jaar voorafgaand aan het onderzoek. Slechts een vijfde van de respondenten kan het hoofd net boven water houden, maar we moeten hieraan toevoegen dat 85% van die groep subsidies heeft ontvangen. Zo'n 64% van de vertalers merkte in de laatste drie jaar voorafgaand aan het onderzoek geen verandering in zijn of haar inkomsten uit het literair vertaalwerk dat hij of zij verricht heeft. Maar 23% zag zijn of haar inkomsten wel stijgen en 14% zag het dalen. Ongeveer een kwart van alle respondenten rekent dan ook op zijn of haar partner voor enige financiële stabiliteit. Overigens is het interessant dat 92% van de vertalers in hoofdberoep een partner heeft, wellicht eveneens omwille van de financiële ondersteuning. Zo'n 75% van de respondenten die vertalen in hoofdberoep zijn minimum 45 jaar oud en bevinden zich dus ook al in een andere financiële situatie dan jonge beginnende vertalers.

De inkomsten van de literair vertaler worden eveneens nader bekeken door de VAV. Zoals we eerder vermeld hebben, werken literair vertalers in Nederlands met een Modelcontract. In dat contract staat dat de literair vertaler werkt aan een redelijk en gangbaar adviestarief dat 6,3 eurocent per woord bedraagt – vanaf januari 2016 werd dit bedrag verhoogt naar 6,5 eurocent per woord (Van der Veen et al., 2016, p. 5). Doorgaans bestaan de inkomsten van een vertaling uit het aantal woorden in de brontaal vermenigvuldigd met dat tarief (VAV, 2011). Het eerste deel van het woord *adviestarief* zorgt ervoor dat uitgeverijen nog steeds onder dat tarief mogen gaan en niet verplicht worden om die 6,3 eurocent per woord te betalen. Het redelijk en gangbaar tarief is een minimumvereiste om in aanmerking te komen voor subsidies bij de Letterenfonds. Op Europees vlak is het adviestarief in het Nederlandse taalgebied echter een van de laagste tarieven van alle rijke Europese landen. Het is opmerkelijk dat vertalers van niet-literaire werken, waar doorgaans minder tijd voor nodig is, een hoger honorarium opstrijken (tot 18 eurocent per woord).

Poëzie kent een ander systeem. Vertalers van poëzie worden betaald per regel en krijgen hiervoor 2,22 euro per regel met een minimum van 38,78 euro per gedicht – ook dit tarief

werd vanaf januari 2016 verhoogd naar 2,29 euro per regel met een minimum van 40,15 euro per gedicht (Van der Veen et al., 2016, p. 5). Poëzievertalingen worden vaak meegefinancierd door de cultuurdiensten van de brontaal omdat de uitgeverij de middelen niet heeft.

We kunnen dankzij het onderzoek van de VAV een beeld schetsen van wat een Vlaamse vertaler gemiddeld verdiend. De laatste drie jaar voorafgaand aan het onderzoek van de VAV bedroegen de honoraria en royalty's van de respondenten gemiddeld 4.630 euro netto per jaar. Wanneer de vertaler zijn beroep uitoefent als hoofdactiviteit kan dit bedrag zelfs oplopen tot gemiddeld 7.000 euro netto per jaar. Van alle respondenten heeft 59% nog nooit een aanvullende vergoeding bovenop het basishonorarium gekregen. Voor de eerste 2.500 exemplaren kregen de vertalers wel een royaltyhonorarium. Deze voorwaarde staat beschreven in het Modelcontract en maakt deel uit van het basishonorarium. Slechts 14% van de respondenten ontvangt altijd een aanvullende vergoeding. Vertaalde werken waarvan meer dan 2.500 exemplaren of zelfs meer dan 5.000 exemplaren verkocht worden en waar dus meer royalty's mee te verdienen zijn – respectievelijk een vergoeding van 1% en van 2% – werden volgens de respondenten doorgaans vertaald door Nederlandse vertalers. Voor e-boeken geldt dezelfde regeling. Wat betreft de nevenrechten, krijgen de uitgever en de vertaler in theorie evenveel nevenrechten, maar in de praktijk is dit niet vaak het geval.

Verder heeft meer dan de helft (59%) van de Vlaamse vertalers de laatste drie jaar voorafgaand aan het onderzoek geen vergoeding gekregen voor reprografierecht – vergoeding in ruil voor het kopiëren van het vertaalde werk op papier – en leenrecht – vergoeding voor openbare uitlening van het vertaalde werk. De VAV meent dat dit cijfer zo hoog ligt omdat vele vertalers deze vergoedingen niet goed genoeg kennen. De overige 41% krijgt een gemiddelde vergoeding van 431 euro netto per jaar voor deze rechten. Diegenen die literair vertalen in hoofdberoep krijgen gemiddeld 465 euro netto per jaar.

Voor een subsidieaanvraag kunnen Vlaamse vertalers terecht bij het VFL of het NLF. We willen hier toch benadrukken dat voor subsidies enkel en alleen het vertaalwerk met betrekking tot literaire genres in aanmerking komt. Ieder jaar besteden die Letterenfondsden circa twee miljoen euro uit aan werkbeurzen en stimuleringsubsidies voor vertalers. Een stimuleringsubsidie is ontwikkeld voor Vlaamse beginnende vertalers die een carrière als literair vertaler ambiëren. Zij ontvangen een stimuleringsubsidie – die varieert tussen de 500 en 5.000 euro – wanneer ze een eerste kwaliteitsvolle vertaling hebben gepubliceerd. De aanvraag van een stimuleringsubsidie wordt voornamelijk goedgekeurd op basis van de

kwaliteit van het recente vertaalwerk van de vertaler. Deze kwaliteit wordt beoordeeld door externe deskundigen. Ook de toekomstplannen van de vertaler worden in acht genomen. Wanneer de vertaler reeds twee vertaalde boekwerken gepubliceerd heeft, kan hij of zij een projectbeurs aanvragen die gelinkt wordt aan een volgend vertaalproject. Voor deze beurs moet de vertaler een contract afsluiten met een uitgeverij of professioneel theatergezelschap. Een derde subsidieregeling voor de Vlaamse vertalers is de ontwikkelingsbeurs, die kan worden aangevraagd bij het ELV. De vertalers worden zo beter begeleid om hun expertise te verbeteren en hun positie op de Nederlandse vertaalmarkt te bevorderen. Zoals we reeds hebben vermeld, worden sommige vertalingen gesubsidieerd door de cultuurdiensten van de brontaal. Subsidies zijn niet onderhevig aan belastingen waardoor ze dus ook niet kunnen ingeschreven worden als bron van inkomsten.

Iets meer dan de helft van de vertalers (52%) kreeg in de drie jaar voorafgaand aan het onderzoek een subsidie van gemiddeld 6.141 euro per jaar – van 300 euro tot 15.000 euro. De respondenten die vertalen in hoofdberoep maken de helft uit van deze groep en ontvangen gemiddeld 6.782 euro per jaar aan subsidies. De overige vertalers (48%) kregen geen beurs omdat hun aanvraag afgekeurd werd, omdat ze geen beroep deden op de subsidieregeling of omdat ze geen vertaalwerk hadden dat in aanmerking kwam voor subsidies. De VAV hamert op het feit dat de subsidies een belangrijke bron van inkomsten uitmaken voor de Vlaamse vertalers.

De VAV hekelt het geringe aantal literaire vertaalprijzen die vertalers financieel waarderen en veroordeelt zeker ook het ontbreken van een jaarlijkse Vlaamse vertalersprijs. Overigens won amper één respondent in de laatste drie jaar voorafgaand aan het onderzoek een literaire prijs. De Martinus Nijhoff Prijs is de belangrijkste prijs in Nederland voor vertalers en wordt jaarlijks uitgereikt sinds 1955 (Prins Bernhard Cultuurfonds, 2017). Deze prestigieuze prijs omvat een bedrag van 35.000 euro en werd in al die jaren nog maar twee keer uitgereikt aan een Vlaamse vertaler. Verder haalt 35% van de vertalers bijkomende inkomsten uit andere literaire handelingen, zoals redactiewerk. Deze inkomsten bedragen gemiddeld 1.266 euro netto en variëren tussen de 150 en 7.500 euro per jaar. De respondenten die vertalen in hoofdberoep verdienen gemiddeld 1.975 euro netto per jaar met andere literaire activiteiten buiten het literair vertalen.

De Vlaamse vertalers die deelnamen aan het onderzoek van de VAV verrichten naast het literair vertalen een of meerdere bijkomende beroepsactiviteiten. Meer dan de helft (55%)

beoefent zelfs een betaalde job, zoals docent, naast het literaire vertaalwerk. Zo'n 39% verricht ook niet-literaire en/of technische vertalingen naast het literair vertalen. De overige respondenten (13%) zijn gepensioneerd. Zo'n 10% van de respondenten zijn actief als copywriter, (niet-literaire) schrijver of recensent om het literaire vertaalwerk aan te vullen. Zoals we reeds aanhaalden vertrouwt zo'n kwart van de respondenten op het inkomen van hun partner. Slechts de helft van de deelnemers (52%) is verantwoordelijk voor 50% of meer van het totale gezinsinkomen.

De respondenten die vertalen in hoofdberoep verdienen jaarlijks gemiddeld 16.224 euro netto met het literaire vertaalwerk dat ze verrichten, inclusief de subsidies die ze ontvangen. Een groot verschil met respondenten die naast het vertalen in hoofdberoep ook ander niet-literair werk erbij nemen (23%). Zij verdienen namelijk gemiddeld 9.662 euro netto per jaar voor dat niet-literaire werk en komen zo in het totaal op een gemiddeld inkomen van 21.404 euro netto per jaar, inclusief subsidies.

De Vlaamse vertalers die het beroep uitoefenen als hoofdactiviteit zijn van mening dat het vertalen van drie boeken – ongeveer 200.000 woorden – per jaar een goede en haalbare werkinvulling zou zijn. Dit zou betekenen dat vertalers maximaal 12.600 euro gehonoreerd worden. Ook in deze berekening komt de noodzaak van subsidies, het uitoefenen van bijkomende beroepsactiviteiten en/of het inkomen van een partner duidelijk naar voren.

7. *Dagelijks brood: arbeidsmarktpositie van boekvertalers in het Nederlandse taalgebied* (Kwakkel & De Haan, 2014)

Algemeen

Dagelijks brood behandelt een nationale enquête naar de socio-economische situatie van de literair vertalers in de periode 2008 – 2010. Het onderzoek werd uitgevoerd in Vlaanderen en Nederland. In het totaal namen 139 respondenten eraan deel. Kwakkel en De Haan beschouwen de literair vertaler als iemand die een werk vertaalt dat in boekvorm werd uitgegeven en dat beschermd wordt door het auteursrecht. Ze hanteren met andere woorden de ruimere definitie van literatuur die we hierboven (zie 1.3) reeds omschreven hebben.

De auteurs schetsen een algemeen profiel van de literair vertaler die actief is in het

Nederlandse taalgebied. Ze hebben het over de verschillende soorten contracten die literair vertalers afsluiten en de algemene arbeidsvoorwaarden waaronder ze werken. Vervolgens worden het inkomen van literair vertalers en hun sociale zekerheid besproken. Kwakkel en De Haan gaan ook de verhouding in de Nederlandstalige boekenmarkt na tussen nieuwe werken en vertaalde en bespreken bestaande onderzoeken naar literair vertalers. Deze onderzoeken kwamen reeds in deze masterproef aan bod – *Comparative income of literary translators in Europe* (Fock et al., 2008), **Overigens schitterend vertaald* (De Haan & Hofstede, 2008), *Omkijken en vooruitzien* (Expertisecentrum Literair Vertalen, 2011), *Inkomensonderzoek bij literaire vertalers in Vlaanderen* (Vlaamse Auteursvereniging, 2011) – en zullen hier niet meer besproken worden.

Resultaten

Kwakkel en De Haan hebben het in hun onderzoek over drie soorten boekvertalers die actief zijn in het Nederlandse taalgebied. Er zijn literair vertalers die enkel schone letteren vertalen. Zij worden modelcontractanten genoemd. De tweede groep zijn vertalers die zowel schone letteren als niet-literaire werken vertalen. Voor dat laatste maken ze geen gebruik van het Modelcontract. Die vertalers worden combicontractanten genoemd. Tot slot zijn er vertalers die enkel en alleen niet-literaire werken vertalen en anderscontractanten genoemd worden.

Het onderzoek spitst zich toe op vertalers van algemene boeken. Het precieze aantal vertalers dat actief is op de Vlaamse en Nederlandse boekenmarkt konden de onderzoekers niet vaststellen. Om deze reden maken ze gebruik van schattingen. Er zouden in het totaal 1.794 boekvertalers werkzaam zijn in het Nederlandse taalgebied. Ruim 78% van die groep komt uit Nederland, terwijl de overige 22% uit Vlaanderen komt. Van de 139 respondenten die deelnamen aan het onderzoek van Kwakkel en De Haan kwamen slechts 15 vertalers uit Vlaanderen.

In de periode van het onderzoek verschenen in Nederland gemiddeld 14.000 boeken per jaar, zo'n 37% ervan waren vertalingen. In België verschenen in diezelfde periode gemiddeld 20.000 Franstalige en Nederlandstalige boeken per jaar, waarvan eveneens zo'n 37% vertalingen waren. Kwakkel en De Haan concluderen dat in de periode 2008 – 2010 ongeveer 5.500 Nederlandse vertalingen per jaar in eerste druk verschenen in België en Nederland

samen. Het genre dat Nederlandstalige lezers het meeste aanspreekt is spannende fictie, zoals thrillers, gevolgd door literaire fictie en romantische fictie. Een minderheid leest streekromans, verhalen gebaseerd op waargebeurde feiten en fantasy.

Er is over het algemeen een groeiende ontlezing en ontlening te merken. De daling in de verkoop en uitlening van boeken ligt niet alleen aan de digitalisering. Verder is het ook zo dat men nu sneller een boek zal kopen in plaats van het te ontlennen waardoor de bibliotheken hun klantenaantal zien dalen. Dit is ook slecht nieuws voor vertalers, aangezien zij recht hebben op een leenrechtvergoeding wanneer een boek uitgeleend wordt. Het feit dat er minder boeken uitgeleend worden, heeft dus ook gevolgen voor het inkomen van de boekvertalers.

In 2012 zag men een daling in het aantal vertalingen met 8% ten opzichte van de voorgaande jaren. Het grootste deel van de vertalingen behoort tot het proza (zo'n 33%) Zo'n 25% zijn kinderboeken en stripverhalen. Boeken over wijsbegeerte en psychologie sluiten de top drie af.

Uit het onderzoek van Kwakkel en De Haan komt nogmaals naar voren dat het vertaalberoep veelal een vrouwelijk beroep is. Zo'n 70% van de respondenten behoort tot die groep. Vooral bij combicontractanten en anderscontractanten is dit het geval. De onderzoekers benadrukken wel dat in het strikt literaire genre meer mannelijke vertalers actief zijn. Vertalers die maar af en toe een boek vertalen zijn grotendeels mannelijke vertalers. Dit komt omdat er meer Vlaamse literair vertalers zich in deze categorie van sporadische boekvertaler bevinden en er meer mannelijke Vlaamse literair vertalers zijn. Het gegeven dat in Vlaanderen gemiddeld minder vrouwen werkzaam zijn als literair vertaler kan verklaard worden doordat Vlaamse vertalers zich meer toeleggen op de literaire genres – literaire fictie en non-fictie van de bovenste plank – waarin over het algemeen een hoger percentage mannen actief zijn.

Wat de leeftijd betreft, is drie kwart van alle respondenten 45 jaar of ouder. Dit is zeker het geval wanneer literatuur in de enge betekenis van het woord wordt gebruikt. Wanneer men echter spreekt over de ruimere groep boekvertalers constateert men dat die groep vertalers meer vrouwen telt en dat ook de gemiddelde leeftijd lager ligt.

Zo'n 60% van de Vlaamse respondenten is jonger dan 45 jaar. Ongeveer 20% is ongeveer 30 jaar oud, terwijl 25% ouder is dan 55 jaar. Bij de Nederlandse vertalers liggen die percentages hoger. Drie kwart is minimum 45 jaar oud. Zo'n 35% van de Nederlandse respondenten is tussen de 54 en 65, terwijl slechts 4% ongeveer 30 jaar is. Als we kijken naar de

modelcontractanten, stellen we vast dat ruim 80% minimum 45 jaar is. Bij de anderscontractanten, daarentegen, is zo'n 40% jonger dan 45. In de groep met combicontractanten is 36% jonger dan 45 jaar.

Ruim de helft van de respondenten die deelnamen aan het onderzoek besteedt 85% van zijn of haar totaal aantal werkuren aan het literair vertalen en heeft dus een voltijdse baan hiermee. Zo'n 70% spendeert twee derde van zijn of haar tijd eraan en 15% spendeert maximaal een kwart van zijn of haar tijd aan het vertalen. Wat betreft de modelcontractanten kan 55% zijn dagen vullen met literair vertaalwerk. Amper 37% van de anderscontractanten kan zich voltijds bezighouden met literair vertaalwerk. Bij de combicontractanten kan 60% voltijds boeken vertalen. Ruim 55% van de Nederlandse respondenten kan voltijds aan de slag als literair vertaler, terwijl slechts 13% van de Vlaamse respondenten zijn of haar tijd kan vullen met literair vertaalwerk. De helft van de Vlaamse vertalers kan zelfs maar sporadisch boeken vertalen.

Uit cijfers van het onderzoek van Kwakkel en De Haan blijkt dat Engels de belangrijkste brontaal is. De top vier wordt vervolledigd door het Frans, het Duits en het Italiaans. Een kwart van de respondenten vertaalt vaak uit meer dan een brontaal. Zowel vertalers die uit meerdere brontalen vertalen, evenals vertalers die uit één brontaal vertalen, vertalen meestal uit het Engels. Onder de Vlaamse respondenten gaat de voorkeur duidelijk merkbaar uit naar het Frans. Ongeveer de helft vertaalt er uit het Frans, terwijl slechts een vijfde van de Nederlandse respondenten vertaalt uit diezelfde taal.

Wat de werklast betreft, ligt de mediaan van de respondenten op 200.000 woorden per jaar. Bij de helft van de respondenten die voltijds literair vertalen, ligt de mediaan op 300.000 woorden per jaar. Ook hier wordt benadrukt dat vertaalwerk in het strikt literaire genre meer tijd vergt dan ander vertaalwerk. Modelcontractanten die voltijds strikt literair vertalen, vertalen 193.750 woorden per jaar (mediaan), voltijdse combicontractanten vertalen jaarlijks 340.000 woorden (mediaan) en voltijdse anderscontractanten 500.000 woorden per jaar (mediaan).

Vele vertalers, ook diegenen die deelnamen aan het onderzoek van Kwakkel en De Haan, houden er naast het literair vertalen een andere (ver)taalgerelateerde beroepsactiviteit op na, zoals schrijver, onderwijzer, recensent, enzovoort. Zoals we reeds aanhaalden in voorgaande onderzoeken (*cfr.* Humbeeck & Smink, 2008 en VAV, 2011) zijn het vooral Vlaamse

vertalers die er een job moeten bijnemen (ruim 86%). Het is opmerkelijk dat zelfs 30% naast het literair vertalen een extra job heeft in een andere sector. De vergelijking met de Nederlandse respondenten is verbijsterend. Daar heeft nauwelijks zes procent een bijbaan in een andere sector.

Wanneer de onderzoekers naar het inkomen van boekvertalers kijken, stellen ze vast dat de respondenten gemiddeld 65% verwerven uit het vertalen van boeken – leenrechtvergoedingen en beurzen werden hier ook meegerekend. Dit percentage ligt heel ver uit elkaar als we de Nederlandse en Vlaamse respondenten apart onder de loep nemen. De Nederlandse vertalers halen gemiddeld vier vijfde van hun jaarinkomen uit het vertalen van boeken, terwijl de Vlaamse vertalers er amper een kwart uit halen. Het is ook noemenswaardig dat het jaarinkomen van mannen met betrekking tot boekvertalingen gemiddeld net iets lager ligt dan dat van vrouwen – respectievelijk 58% en 69%). Dit kan verklaard worden door het feit dat mannen er vaker een bijbaan op nahouden dan vrouwen en bijgevolg minder tijd kunnen besteden aan hun vertaalwerk. Het is ook zo dat modelcontractanten en anderscontractanten een kleiner jaarinkomen uit boekvertalingen halen dan combicontractanten – respectievelijk 68%, 52% en 80%. De respondenten die voltijds aan de slag gaan als boekvertaler halen wel degelijk gemiddeld 98% van hun jaarinkomen uit het vertalen van boeken en poëzie.

Literaire fictie is het genre waarin de meeste respondenten actief zijn (29%), op de voet gevolgd door literaire non-fictie (net geen 22%). Op de derde plaats staan spannende boeken en op de vierde romantische werken en chicklits. Tot de andere genres waarin enkele respondenten werkzaam zijn, behoren onder andere strips, reisgidsen, werken over mens en maatschappij, spiritualiteit en kunsthistorie. Zo'n 90% van de modelcontractanten spitst zich toe op literaire fictie, literaire non-fictie en jeugd- en kinderboeken. Af en toe wagen ze zich aan een thriller. Anderscontractanten zijn eerder actief binnen het romantische genre, chicklits en andere non-fictie. Toch vertaalt 25% van deze groep vertalers ook literaire fictie en literaire non-fictie. Combicontractanten zijn eveneens aan het werk binnen de literaire fictie en non-fictie. Wat dat laatste betreft gaat het vooral om onderwerpen rond vrije tijd en meer algemene domeinen. Verder vertalen ze spannende boeken, populaire boeken, fantasy en jeugdboeken. Kwakkel en De Haan stellen verder vast dat thrillers, chicklits, young adult boeken en romantische fictie veeleer vertaald worden door boekvertalers die voltijds aan het werk zijn. Globaal gezien vertalen boekvertalers literaire fictie en kwaliteitsvolle non-fictie, of ze nu voltijds, deeltijds of sporadisch aan het werk zijn als boekvertaler. Het is ook zo dat vertalingen van die genres net iets vaker gemaakt werden door de oudere vertalers. Dit

gegeven kan verklaard worden doordat uitgeverijen voor die specifieke genres vaker op zoek gaan naar een vertaler met de nodige capaciteiten en ervaring. Populaire genres worden daarentegen vaker uitbesteed aan jongere vertalers. Een ander opmerkelijk feit is dat vooral mannelijke vertalers actief zijn in de literaire fictie en kwaliteitsvolle non-fictie (72%). In hun vertaalwerk vullen vrouwen dan weer een breder aanbod van genres in. Zoals we in voorgaand onderzoek reeds aanhaalden (*cfr.* VAV, 2011), leggen Vlaamse vertalers zich meer toe op literaire fictie en kwaliteitsvolle non-fictie dan Nederlandse vertalers.

Bijna 25% van de respondenten die deelnamen aan het onderzoek van Kwakkel en De Haan is niet aangesloten bij een belangenvereniging. De respondenten die wel aangesloten zijn bij een (of meerdere) belangenvereniging(en) spreken onder meer over de VvL, de VAV en de NGTV. Bij de Vlaamse groep vertalers ligt het percentage dat niet aangesloten is bij een belangenvereniging meer dan dubbel zo hoog als bij de Nederlandse groep vertalers – respectievelijk 47% en 21%. Ook tussen mannen en vrouwen heerst er een groot verschil. Zo'n 25% van de vrouwen is niet aangesloten bij een belangenvereniging, terwijl dit percentage bij mannen op 14% ligt. Kwakkel en De Haan stellen ook vast dat hoe meer tijd de vertaler spendeert aan het vertalen van boeken, hoe groter de kans is dat hij of zij aangesloten is bij een belangenvereniging. Wanneer we de groep boekvertalers bekijken, zien we dat vooral de anderscontractanten (40%) zich niet aansluiten bij een belangenvereniging.

Uit al deze bevindingen concluderen Kwakkel en De Haan dat de gemiddelde vertaler, actief in het Nederlandse taalgebied, een Nederlandse vrouw is van zo'n 60 jaar oud. Ze is lid van de VvL en vertaalt voornamelijk fictie – ongeveer een kwart miljoen woorden per jaar – uit het Engels. Doorgaans heeft de vertaalster een bijbaan, naast haar voltijds literair vertaalwerk, in een taalgerelateerde branche om zo financieel rond te komen.

Dankzij het *Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk* dat in 1988 gelanceerd werd, heeft de literair vertaler een betere positie verkregen binnen de vertaalmarkt op socio-economisch vlak. Een minpunt is dat voornamelijk Nederlandse uitgeverijen er gebruik van maken. Ook is het zo dat het Modelcontract uitsluitend van toepassing is op het strikt literaire genre. Vlaamse vertalers en vertalers die werkzaam zijn buiten het strikt literaire genre staan minder sterk in hun schoenen en moeten het zonder enig standaardcontract stellen bij de onderhandelingen met de uitgeverij. In Vlaanderen werd in 2010 een *sectorovereenkomst voor de uitgave van algemene boeken* gesloten tussen de VAV en de Groep Algemene Uitgevers van de Vlaamse Uitgeversvereniging. Een sectorcontract

specifiek voor vertalers en een Vlaamse variant voor het Nederlandse Modelcontract zouden volgen, maar de VAV gaf aan dat het project werd uitgesteld. Wel werd ons verzekerd dat er (ten vroegste) in mei 2017 dan toch zo'n contract aankomt (N. Ariën, persoonlijke communicatie, 12 april 2017 – zie bijlage 2).

Wanneer we kijken naar het aantal boeken, stellen we vast dat de gemiddelde boekvertaler jaarlijks ongeveer drie boeken vertaald. Bij modelcontractanten ligt het gemiddelde op 6,6 boeken in de periode 2008 – 2010, met een mediaan van vijf boeken in drie jaar. Bij de combicontractanten ligt dit gemiddelde iets hoger met elf boeken in de periode 2008 – 2010. Slechts bij een derde van die vertalingen werd gebruikgemaakt van het Modelcontract. Van alle vertalers die meewerkten aan het onderzoek van Kwakkel en De Haan werkt 42% alleen maar volgens het Modelcontract. Daar staat tegenover dat ruim 20% van de respondenten nog nooit een Modelcontract gekregen heeft.

Op het vlak van nationaliteit valt er geen verschil te merken in het aantal vertalers dat werkt volgens het Modelcontract of niet, maar op het vlak van leeftijd is er wel een verschil. Oudere vertalers werken namelijk vaker exclusief volgens het Modelcontract dan jongere vertalers – 52% van de 55+'ers ten opzichte van 20% van de vertalers tussen de 25 en 44 jaar oud.

Aangezien de vertalers beschouwd worden als auteur van het originele werk, geldt ook voor hen het auteursrecht en zijn ook zij onderhevig aan de Auteurswet. Dit wil zeggen dat de vertaler, net als een auteur, het recht heeft om een rechtsgeding aan te spannen wanneer zijn of haar naam niet vermeld wordt bij de publicatie van een werk. Vanuit juridisch standpunt moet de maker van het werk steeds vermeld worden, maar naamsvermelding heeft ook een symbolische en financiële waarde. Een naamsvermelding zorgt voor meer bekendheid, wat op zijn beurt tot een zekere status van de vertaler kan leiden. Kwakkel en De Haan concluderen dat die juridische, symbolische en financiële waarde met betrekking tot de naamsvermelding van de vertaler een grote drijfveer vormt van vele beroepsverenigingen van literair vertalers in heel Europa. Zij streven allen op hun manier naar een “*vergroting van de culturele zichtbaarheid van vertalers*” (Kwakkel & De Haan, 2014, p. 48). Bij een kleine 73% van de publicaties van de respondenten werd de vertaler vermeld in het colofon. Bij ruim 69% van de publicaties kregen de respondenten een naamsvermelding op de titelpagina. Slechts bij 6% van de publicaties kreeg de vertaler een naamsvermelding op het achterplat en bij een kleine 11% van de publicaties zag de vertaler zijn of haar naam op het omslag verschijnen. Merkwaardig is dat bij de groep vertalers die op het omslag werd vermeld 87% man is.

Modelcontractanten worden eveneens vaker vermeld op de titelpagina dan de andere contractanten. Als we kijken naar het verschil tussen Nederlandse en Vlaamse vertalers, zien we dat 45% van de Nederlandse vertalers vermeld wordt op de titelpagina en dat dit percentage bij Vlamingen 30% bedraagt. Hier moeten we echter wel aan toevoegen dat Vlaamse vertalers dubbel zo vaak op het omslag vermeld worden als Nederlandse vertalers en dat ze drie keer zo vaak hun naam zien verschijnen op het achterplat.

Wat betreft de naamsvermelding op de website van de uitgeverij zien we hetzelfde fenomeen. De naam van modelcontractanten verschijnt vaker op de website van de uitgeverij dan de naam van andere contractanten. Bovendien worden ook hier mannen vaker vermeld op de website dan vrouwen. De meeste respondenten geven aan de ze soms of meestal wel vermeld worden op de website van de uitgeverij – respectievelijk 34,3% en 21%. Zo'n 21% van de respondenten ziet zijn of haar naam amper of zelfs nooit verschijnen.

Kwakkel en De Haan merken op dat de doorgaans mannelijke vertalers tegen betere voorwaarden werken dan hun vrouwelijke collega's. Niet alleen krijgen vrouwen minder vaak de opdracht strikt literair vertaalwerk te verrichten, maar ze worden ook regelmatig geconfronteerd met een clause in het te ondertekenen contract waarin staat dat de uitgever de bevoegdheid heeft om wijzigingen aan te brengen in de vertaling zonder voorafgaande toestemming van de vertaler. Ook vertalers die occasioneel of nooit volgens het Modelcontract werken, worden vaker geconfronteerd met die clause.

Wat betreft de exploitatierechten geeft ongeveer 33% van de respondenten aan dat ze hun exploitatierechten – primaire rechten, digitale rechten en nevenrechten – voor onbepaalde tijd overdragen. Zo'n 75% zegt hun exploitatierechten in licentie te geven volgens de voorwaarden van het Modelcontract. Uit het onderzoek blijkt eveneens dat de respondenten vaak niet goed weten wat het contract dat ze ondertekenen precies inhoudt. Beroepsverenigingen proberen vertalers hierover zoveel mogelijk bij te brengen door infosessies aan te bieden en een toelichting toe te voegen aan het Modelcontract.

In de periode 2008 – 2014 steeg het redelijk en gangbaar tarief volgens het Modelcontract voor de literair vertaler met € 0,004 – van € 0,06 naar € 0,064. In 2008 kreeg een poëzievertaler € 2,18 per regel als redelijk en gangbaar tarief. Aangezien de literaire fictie en literaire non-fictie tot de goed betaalde genres behoren en hier meer Vlamingen actief zijn, is het ook zo dat de gemiddelde woordprijs bij die groep iets hoger ligt dan bij de Nederlandse

vertalers. Opnieuw constateren Kwakkel en De Haan in hun onderzoek dat mannen een hogere woordprijs krijgen dan de vrouwelijke collega's – respectievelijk minimum € 0,56 tot maximum € 0,79 en minimum € 0,48 tot maximum € 0,62. Zoals we reeds aanhaalden is het zo dat de beter betaalde genres, literaire fictie en literaire non-fictie, eerder ingenomen worden door mannelijke vertalers. Tussen de drie soorten contractanten bestaan er kleine verschillen wat betreft de woordprijs. Modelcontractanten verdienen gemiddeld € 0,0646 per woord; combicontractanten € 0,0546 en anderscontractanten € 0,0437. Of de vertalers nu voltijds of deeltijds vertalen, heeft geen enkele invloed op de gemiddelde woordprijs die ze krijgen. Opmerkelijk is wel dat jongere vertalers een hogere gemiddelde minimale woordprijs krijgen. Zij verdienen € 0,594 per woord ten opzichte van de € 0,564 die vertalers verdienen van 45 jaar oud en meer.

De mediaan van het basishonorarium van de respondenten – bruto-inkomen exclusief royalty's, leenrechtvergoedingen, beurzen, enzovoort – lag in 2008 op € 12.990. Op twee jaar tijd was er een lichte daling en lag de mediaan op € 11.803. Het gemiddelde basishonorarium in de onderzoeksperiode 2008 – 2010 van de Nederlandse respondenten lag een stuk hoger dan dat van de Vlaamse respondenten – i.e. € 12.129 tegenover € 7.850. Dit grote verschil kan verklaard worden doordat Vlaamse vertalers meestal deeltijds of occasioneel boeken vertalen, terwijl Nederlanders er vaker al hun werktijd mee kunnen vullen. Kwakkel en De Haan benadrukken dat een voltijdse Vlaamse boekvertaler € 12.369 kan verdienen in vergelijking met de € 14.417 die een voltijdse Nederlandse collega verdient.

Het verschil in het basishonorarium van mannen en vrouwen tijdens de periode 2008 - 2010 is opvallend. Deze keer zijn het niet de mannen die meer verdienen, maar wel de vrouwen – gemiddeld € 10.153 tegenover € 12.168. Maar opnieuw moeten we het argument aanhalen dat mannen doorgaans werkzaam zijn in de literaire fictie en literaire non-fictie waar de woordprijs hoger ligt, daar waar ze over het algemeen geconfronteerd worden met vertalingen die meer tijd in beslag nemen.

In het onderzoek ontvangt de groep van combicontractanten het hoogste basishonorarium met een gemiddelde van € 14.066. Dit is maar liefst € 2.737 meer dan wat anderscontractanten gemiddeld verdienen en € 4.945 meer dan modelcontractanten. Dat laatste verschil kan te maken hebben met het feit dat combicontractanten jaarlijks ongeveer dubbel zoveel boeken vertalen dan modelcontractanten. Op basis van leeftijd zijn er slechts kleine verschillen te vinden. Zo verwerven de jongere vertalers tussen de 25 en 44 jaar oud een basishonorarium

van € 12.651, de volgende leeftijdscategorie tussen de 45 en 55 jaar oud verdient zo'n € 11.188 en de oudste categorie € 10.896.

Tijdens de onderzoeksperiode hadden de vertalers volgens het Modelcontract vanaf 2.501 verkochte exemplaren recht op 1% van de verkoopprijs aan royalty's, vanaf 5.001 verkochte exemplaren werd dit 2%. In de huidige versie van het Modelcontract ontvangt de vertaler 2% van de verkoopprijs vanaf 4.000 verkochte exemplaren en 2,5% van de verkoopprijs aan royalty's vanaf 100.000 verkochte exemplaren. Bij boeken die enkel en alleen in e-boekvorm verschijnen, krijgt de vertaler 5% van de verkoopprijs aan royalty's vanaf 4.000 verkochte e-boeken (VvL, 2012). Voor ruim 35% van de respondenten brengen de exploitatierechten niets op, voor zo'n 61% van de respondenten levert het wel iets op. De Nederlandse vertalers blijken twee keer zo vaak een bepaald percentage te krijgen uit de exploitatierechten dan de Vlaamse respondenten. Het percentage dat een aandeel heeft in de exploitatierechten ligt bij mannen ook hoger dan bij vrouwen – 80% tegen 50%.

Het bedrag dat vertalers uit royalty's halen, is erg uiteenlopend. Sommige deelnemers aan het onderzoek van Kwakkel en De Haan verdienden in de periode 2008 – 2010 niets extra, enkele vertalers konden daarentegen jaarlijks duizenden euro's verwerven dankzij royalty's. De mediaan lag in 2008 op € 167, in 2009 werd dit € 255 en in 2010 steeg de mediaan naar € 400. Een vergelijking tussen Nederlandse en Vlaamse vertalers kunnen we niet maken, aangezien in het onderzoek van Kwakkel en De Haan slechts twee Vlaamse vertalers royalty-inkomsten hadden verworven. Tussen mannen en vrouwen is er dan weer een klein verschil. De mannelijke respondenten verdienen gemiddeld € 258, terwijl vrouwen € 315 halen uit royalty-inkomsten. Zo wordt ook hier bevestigd dat vrouwen iets meer verdienen als boekvertaler dan mannen. Ook blijkt dat hoe ouder de boekvertaler is, hoe meer inkomsten hij of zij haalt uit royalty's.

Wat de nevenrechten betreft zegt bijna een kwart van de respondenten hier nooit iets over af te spreken met de uitgever. Kwakkel en De Haan benadrukken opnieuw dat vele vertalers niet goed weten wat een contract en dus ook de nevenrechten precies inhouden. Uit het onderzoek van Kwakkel en De Haan blijkt dat de nevenrechten maar voor een magere bijverdienste zorgen met een jaarlijks gemiddelde van € 56 per persoon. Niettegenstaande kreeg ruim 62% wel degelijk een vergoeding volgens het Modelcontract – tijdens de onderzoeksperiode hield dit de helft van de netto-opbrengst in. Nog niet de helft van de Vlaamse vertalers krijgt een bijkomende vergoeding volgens het Modelcontract. Bij de Nederlandse respondenten ligt dat

percentage een stuk hoger met 65%. Vlaamse vertalers hebben gemiddeld slechts € 12 bijverdiend tussen 2008 – 2010, maar bij Nederlanders was dit bedrag bijna zes keer zo hoog. Ook tussen mannen en vrouwen is er een groot verschil en dit in het voordeel van de mannelijke respondenten. Van de mannelijke groep kreeg namelijk 80% een vergoeding conform het Modelcontract, bij de vrouwen 50%. Toch konden vrouwen bijna drie keer zoveel inkomsten halen uit nevenrechten als mannen. Vrouwen hebben er € 74 mee verdiend, mannen € 26. Modelcontractanten kregen gemiddeld € 46 uit nevenrechten, bij combicontractanten lag dat bedrag maar op € 18.

We hebben het reeds vermeld in de bespreking van voorgaande onderzoeken (Humbeeck & Smink, 2008; De Haan & Hofstede, 2008 en VAV, 2011) en ook Kwakkel en De Haan (2014) bevestigen dat vertalers heel afhankelijk zijn van beurzen en toelagen. We moeten enerzijds opmerken dat sommige beurzen enkel onder strikte voorwaarden toegekend worden en niet zomaar door om het even welke vertaler in een bepaald genre kan aangevraagd worden. Anderzijds is het ook zo dat één vertaler meerdere beurzen kan verwerven.

Het onderzoek toont aan dat tijdens de jaren 2008 - 2010 de mediaan voor subsidies op een jaarlijks bedrag van € 9.000 lag. Werkbeurzen, reisbeurzen, studiebeurzen en stimuleringsbeurzen bestaan uit een bedrag dat rechtstreeks aan de vertaler wordt gegeven. Al deze beurzen werden in het leven geroepen om de boekvertaler een steun in de rug te geven. Kwakkel en De Haan constateren echter dat er steeds minder werkbeurzen toegekend worden omdat de vertalers zelf steeds minder aanvragen indienen. In 2011 was er zelfs een daling van 11,3% ten opzichte van het jaar voordien. Ook in 2012 daalde het bedrag opnieuw met 7,4%.

In het toegekende bedrag van de beurzen aan de vertalers is nogmaals een verschil te merken tussen mannen en vrouwen. De eerste groep kreeg namelijk zo'n € 2.000 meer dan hun vrouwelijke collega's. Het argument dat mannen vaker het strikt literaire genre op zich nemen, is ook hier opnieuw van toepassing. Verder is het zo dat modelcontractanten gemiddeld zo'n € 9.815 kregen en combicontractanten € 7.270. Van de Vlamingen in het onderzoek kreeg 40% minstens een beurs met een jaarlijks gemiddelde van € 5.612 per persoon. Nederlanders kregen een stuk meer met jaarlijks gemiddeld € 9.008 per persoon.

De leenrechtvergoeding die boekvertalers krijgen, zorgt jaarlijks gemiddeld voor een bedrag tussen de € 900 en € 1.000. Voor respondenten die voltijds boeken vertalen lag dat bedrag zo'n € 400 hoger. Verder krijgen Vlaamse vertalers op dit vlak aanzienlijk minder dan

Nederlanders – respectievelijk een mediaan van € 233 en € 1.015. Mannen kregen dan weer minder dan vrouwen – € 1.115 tegenover € 640 – en ook modelcontractanten haalden minder inkomsten uit de leenrechten dan de andere contractanten - € 731 voor modelcontractanten, € 1.450 voor combicontractanten en € 887 voor anderscontractanten. Kenmerkend voor de leenrechtvergoeding is dat oudere vertalers een hoger bedrag krijgen dan jongere. Net zoals de beurzen, nam ook deze vergoeding de laatste jaren af.

De respondenten in het onderzoek die voltijds aan de slag kunnen als boekvertaler hadden in de periode 2008 – 2010 een jaarlijks basishonorarium van € 14.417. Dat honorarium werd aangevuld met royalty's (€ 444), nevenrechten (€ 66), leenrechtvergoedingen (€ 1.433) en beurzen (gemiddeld € 10.000).

Wat betreft de uitgaven en inkomsten van boekvertalers moeten we rekening houden met hun sociale zekerheid – zorgverzekering, oudedagsvoorzieningen en arbeidsongeschiktheid. De meeste respondenten (66%) hebben een aanvullende zorgverzekering genomen naast het basispakket. Bovendien nam 38% van de Nederlanders een vrijwillig eigen risico en 34% verwierf een vergoeding betreffende de zorgpremie. De Vlaamse respondenten zijn lid van een ziekenfonds of sociaal verzekeringsfonds en vullen dit lidmaatschap soms aan met een hospitalisatieverzekering. Ruim de helft van de mannelijke respondenten kiest ervoor om enkel een basispakket te nemen, tegenover 26% van de vrouwen. Voor het pensioen is zo'n 33% tevreden met de Algemene Ouderdomswet in Nederland en het wettelijk pensioen in België. Ruim 40% van de respondenten in het onderzoek van Kwakkel en De Haan ontvangt een pensioen of toelage op basis van een (voormalige) functie. Bijna een kwart van de respondenten heeft recht op een partnerpensioen. Daarbovenop koos zo'n 60% voor een aanvullende pensioenvoorziening, zoals het Aanvullend Pensioen voor Zelfstandigen in België. Die aanvullende pensioenvoorzieningen zouden volgens de respondenten maandelijks ongeveer € 500 extra moeten opleveren. Wat betreft arbeidsongeschiktheid hebben de meeste respondenten (88%) geen verzekering voor een gewaarborgd inkomen afgesloten. Zelfstandige boekvertalers vinden over het algemeen dat de voordelen van zo'n verzekering niet opwegen tegen de kosten ervan. Wel is het zo dat drie keer zoveel mannelijke respondenten een arbeidsongeschiktheidsverzekering afsluiten als hun vrouwelijke collega's (8%). Deze laatste vaststelling past in het traditionele plaatje waarin de man de voornaamste kostwinner van het gezin is.

Kwakkel en De Haan concluderen op het einde van hun onderzoek dat de best betaalde vertaler die zich voltijds bezighoudt met het vertalen van boeken “... *een combicontractant [is] die minimaal de helft van zijn/haar opdrachtenportefeuille vult met Modelcontracten, voor bewerkelijke projecten een beurs krijgt en de resterende arbeidsuren boeken vertaalt die het goed doen in de bibliotheek*”. (Kwakkel & De Haan, 2014, p. 81)

8. *Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers: een kwantitatief onderzoek naar de inkomsten van schrijvers en vertalers over de belastingjaren 2013 en 2014* (Van der Veen et al., 2016)

Algemeen

In dit laatste inkomensonderzoek waarin de jaren 2013 – 2014 worden behandeld, hebben Van der Veen et al. een gelijkaardig onderzoek verricht als dat van de VAV uit 2011 (zie 2.6), maar dan met een focus op Nederland in plaats van Vlaanderen. Het onderzoek wijkt af van het *Inkomensonderzoek bij literaire vertalers in Vlaanderen* (Vlaamse Auteursvereniging, 2011) omdat ook schrijvers deelnamen aan deze studie.

Het initiatief ging uit van de VvL en het NLF, maar het ledenbestand van de Stichting Lira werd eveneens aangeschreven. De onderzoekers verdiepen zich in de arbeidsomstandigheden van diegenen die tewerkgesteld zijn in de culturele sector. Een van de redenen waarom dit onderzoek plaatsvond, is dat er op 1 juli 2015 een nieuwe wet ingevoerd werd, namelijk de Wet Auteurscontractenrecht. Om het resultaat van deze wet te kunnen nagaan, moest er eerst en vooral een onderzoek gebeuren naar de socio-economische omstandigheden waarin vertalers en schrijvers zich bevonden voor de wet werd ingevoerd.

De enquête werd uitgevoerd in 2015 – 2016 en werd uitgedeeld aan zowel literaire als niet-literaire schrijvers en vertalers uit Nederland. De indeling van hun inkomsten werd bevraagd, maar ook hun tijdsbesteding en onderhandelingspositie. Verder keken Van der Veen et al. ook naar de tevredenheid van schrijvers en vertalers wat betreft hun inkomsten. We zullen voornamelijk de resultaten bespreken die betrekking hebben op respondenten die als vertaler aan het werk zijn of die het schrijverschap combineren met vertaalwerk. Verder geven we nog mee dat wanneer we spreken over ‘auteurs’ we zowel schrijvers als vertalers op het oog hebben.

Resultaten

Aan het onderzoek van Van der Veen et al. namen 193 vertalers van zowel fictie als non-fictie deel of 41% van het totaal aantal respondenten. Ruim 85% van die groep ziet zichzelf uitsluitend als vertaler, de rest vult zijn of haar tijd aan met schrijfwerk. Een minderheid (38%) van de groep vertalers bestaat uit vrouwen, wat niet overeenkomt met bevindingen uit eerder vermelde onderzoeken die constateerden dat het vertaalberoep een vrouwelijk beroep is, maar die het wel over literair vertalers hadden (*cfr.* Humbeeck & Smink, 2008; ELV, 2011 en de ‘boekvertalers’ uit Kwakkel & De Haan, 2014). Bij de groep vertalers die ook schrijven zijn er net iets meer vrouwen dan mannen. Wat betreft de opleiding zijn 70% van de vertalers hoogopgeleid, bij de groep schrijvers-vertalers is dit 61%. Kwakkel en De Haan (2014) stelden eveneens vast dat een vertaler bij voorkeur een hoge opleiding heeft genoten.

Van der Veen et al. geven aan dat de exploitatierechten van auteurs een belangrijk onderdeel vormen van hun inkomen. Hoe beter deze rechten in het contract geregeld zijn, hoe meer de auteur zal verdienen. In het onderzoek wordt andermaal bevestigd dat auteurs minder verdienen dan de modale Nederlander (*cfr.* Fock et al.). Hun inkomen ligt met een gemiddeld totaalinkomen van € 27.340 in 2013 – 2014 maar liefst 20% lager. Niet enkel in Nederland hebben auteurs vaak nog een bijbaantje naast het schrijf- en/of vertaalwerk, maar ook in Frankrijk, Groot-Brittannië en Vlaanderen is dit het geval. De onderzoekers concluderen dat *“... personen in creatieve beroepen minder verdienen dan personen in andere beroepen waarvoor hetzelfde opleidingsniveau is vereist.”* (Van der Veen et al., 2016, p. 16)

Van het gemiddelde totaalinkomen van de vertalers die deelnamen aan het onderzoek haalt de vertaler ruim de helft ervan (56%) uit zijn of haar honoraria, 8% uit royalty's, 6% uit beurzen en/of subsidies en 6% uit leenrechtenvergoeding, kabelgelden of thuiskopiegelden. Bijkomend tonen de verzamelde data van Van der Veen et al. aan dat vertalers zo'n 9% van hun inkomsten halen uit ‘andere’ bronnen. Een kleine 14% van de vertalers dat deelnam aan het onderzoek haalt jaarlijks gemiddeld € 287 uit digitaal werk en commerciële opdrachten. Het gemiddeld totaalinkomen van de groep schrijvers-vertalers ligt aanzienlijk lager met € 23.112. Deze groep haalt amper de helft (51%) uit zijn of haar vertaal- en schrijfwerk.

Zoals reeds vermeld, verdienen literair vertalers volgens het Modelcontract een redelijk en gangbaar tarief van minimum 6,5 cent per woord. Poëzievertalers verdienen € 2,29 per regel en krijgen de voorwaarde dat ze minimum € 40,15 krijgen per gedicht. Over het algemeen

halen vertalers net geen 80% van hun inkomsten uit vertaalwerk en daaraan gerelateerd werk. Ze houden zich voornamelijk bezig binnen de boekenbranche of vertalen bundels (93%). Voorts vertalen ze teksten voor commerciële doeleinden (24%) en wetenschappelijke boeken of teksten (21%). Ook vertalers die er schrijfwerk bijnemen scoren hoog in deze categorieën – respectievelijk 89%, 25% en 50% - maar houden zich ook veel bezig met het geven van lezingen en optredens (39%) en journalistiek werk (32%).

Zoals Humbeeck en Smink (2008), De Haan en Hofstede (2008), de VAV (2011) en Kwakkel en De Haan (2014) in hun onderzoek aanhaalden, stellen Van der Veen et al. eveneens dat subsidies en beurzen onmisbaar zijn. Wanneer een literair vertaler een subsidie aanvraagt, ontvangt hij of zij acht of tien cent per woord. Dit bedrag is afhankelijk van de ervaring van de auteur. Poëzievertalers krijgen € 2,80 of € 3,50 per regel en € 48 of € 60 per gedicht. Ook de bijkomende vergoedingen die auteurs ontvangen – leenrechten- en andere auteursrechtelijke vergoedingen – zijn een welgekomen toevoeging aan het brutoloon.

Lidmaatschap van het NLF en/of VvL zorgt er dan weer voor dat auteurs meer werken aan hun professionalisering wat resulteert in een gemiddeld inkomen dat ongeveer 14% hoger ligt dan het gemiddelde inkomen voor auteurs. Voor vertalers houdt dit in dat ze gemiddeld bijna twee euro per uur meer kunnen verdienen dankzij hun lidmaatschap van een beroepsvereniging. De onderzoekers verklaren deze bevinding doordat vertalers die aangesloten zijn bij een beroepsvereniging vaker gebruikmaken van het Modelcontract.

Gemiddeld werken Nederlandse vertalers 35 uur per week, tegenover Vlaamse vertalers die gemiddeld 44 uur per week werken (*cfr.* VAV, 2011). Ruim 80% van die tijd gaat naar vertaalwerk en 14% wordt besteed aan activiteiten die buiten die categorie vallen. De groep schrijvers-vertalers is gemiddeld 40 uur per week werkzaam. Zij besteedt 55% aan schrijf- en vertaalwerk en 35% aan andere activiteiten die niets te maken hebben met schrijven of vertalen.

Wanneer we kijken naar het gemiddeld bruto-uurloon van auteurs dat ze verwerven met schrijven en/of vertalen en hieraan gerelateerde activiteiten, merken we dat de groep vertalers het meest verdient met € 13,25 per uur. Schrijvers-vertalers verdienen het minst met € 9,50 per uur. Het onderzoek toont overigens aan dat het grootste deel van de vertalers (58%) tussen de € 5 en € 15 per uur verdient. Senioriteit en ervaring hebben geen enkele invloed op het uurloon van een vertaler, aangezien het loon niet omhooggaat met de leeftijd of het aantal

boeken dat hij of zij vertaald heeft. Bij schrijvers-vertalers verdienen de meesten (61%) tussen de € 0 en € 10.

Van der Veen et al. tonen aan dat minder dan de helft van de auteurs (44%) altijd of bijna altijd onderhandelt met hun opdrachtgever alvorens hij of zij begint met schrijven of vertalen. Uit het onderzoek blijkt dat onderhandelen vaak zijn vruchten afwerpt uitgedrukt in een hoger uurloon, een grotere tevredenheid bij de auteur over het loon en een grotere tevredenheid over de inkomsten die de auteur verwerft. Meer dan de helft van de vertalers (55%) geeft aan nooit te onderhandelen, bij schrijvers-vertalers ligt dit percentage zelfs nog iets hoger (61%). Hoewel een aanzienlijk deel van zowel de vertalers als de schrijvers-vertalers zegt dat de onderhandelingen soms – respectievelijk 52% en 36% – tot (bijna) altijd – respectievelijk 31% en 55% – goede resultaten opleveren. Opmerkelijk is dat meer ervaren auteurs niet noodzakelijkerwijze vaker onderhandelen dan hun minder ervaren collega's.

Schrijvers-vertalers besteden zo'n 8% van hun wekelijkse werkuren aan het exploiteren van hun werk, vertalers slechts 2% terwijl zij net baat zouden hebben bij goede afspraken rond het honorarium en de royalty's die ze krijgen. De Wet auteurscontractenrecht werd doorgevoerd om auteurs een betere onderhandelingspositie te geven tegenover de exploitanten, nadat eerder aangetoond werd dat deze groep een erg zwakke positie inneemt en er werd vastgesteld dat enkel de Auteurswet niet genoeg is. Het Modelcontract deelt deze ambitie en stelt daarom dat royalty's die auteurs verwerven moeten verhogen naarmate er meer exemplaren van een boek verkocht worden. Aangezien het Modelcontract enkel van toepassing is op auteurs uit het strikt literaire genre, vormt de Wet auteurscontractenrecht, die ook door niet-literaire vertalers gebruikt kan worden, hier een goede aanvulling op. In die Wet staat verder dat auteurs een billijke vergoeding moeten krijgen en dat hen een aanvullende vergoeding toekomt wanneer het werk een bestseller wordt. De Wet biedt auteurs meer zekerheid wanneer er iets misloopt. Zo kunnen ze de overeenkomst (deels) ontbinden wanneer de exploitant zich niet voldoende inzet voor de exploitatie van hun werk en kunnen ze tevens een voorwaarde in de overeenkomst laten schrappen wanneer die uitermate nadelig is. Een laatste punt voorzien in de Wet, is het beginsel voor een geschillencommissie. Die geschillencommissie ging van start op 1 oktober 2016 (VvL, 2016). Met de invoering van de Wet auteurscontractenrecht hoopt men in Nederland auteurs een betere socio-economische positie te geven, zodat ze tot een sterkere onderhandelingspositie en een hoger inkomen kunnen komen.

Hoofdstuk 3: Algemene bevindingen

In deel drie van deze masterproef bespreken we de resultaten van de enquêtes waarop de voorgaande onderzoeken gebaseerd zijn. We geven een overzicht van onze bevindingen gebaseerd op de parameters omtrent status die we in een voorgaand deel (zie 1.4) hebben aangehaald en die volgens ons in het Nederlandse taalgebied het begrip status definiëren – i.e. opleiding en diploma, geslacht, leeftijd, inkomen en aanvullende vergoedingen, ervaring, vertalen in bijberoep, lidmaatschap beroepsvereniging, indeling werktijd, modelcontracten, nationaliteit, brontaal en genre, symbolische erkenning en (on)zichtbaarheid, werklast en carrièreverloop. We spitsen ons in deze bevindingen toe op de literair vertaler die actief is in het Nederlandse taalgebied, tenzij anders vermeld.

1. Een literair vertaler is hooggeschoold.

Aangezien het vertalen vrijwel nergens in Europa als een beschermd beroep wordt beschouwd, gaan velen aan het werk als vertaler zonder enige vaardigheden of kennis. Hoewel een diploma geen vereiste is om een job als literair vertaler uit te oefenen, wordt het ten stelligste aangeraden om een academische opleiding te volgen. Een literair vertaler heeft niet alleen creativiteit en taalgevoel nodig om een goede vertaling voort te brengen, maar ook een sterk academisch kennis- en denkniveau.

Het feit dat men geen diploma of certificaat nodig heeft om vertaler te worden, zorgt ervoor dat geschoolde vertalers niet betaald worden op basis van het behaalde diploma. Met de nieuwe transnationale Master Literair Vertalen hoopt men alvast een degelijke opleiding aan toekomstige literair vertalers aan te bieden. Verschillende studies (Humbeeck & Smink, 2008; De Haan & Hofstede, 2008; ELV, 2011) achten het bovendien noodzakelijk dat er een soort keurmerk komt. Verder wordt een continue leerlijn aanbevolen, zodat literair vertalers zich voortdurend kunnen bijscholen door middel van studiedagen, workshops en andere cursussen. Het PETRA-E project dat in 2016 gestart werd, biedt een overzicht van alle mogelijke opleidingen en bijscholingen.

Een academisch diploma en het bewijs dat de literair vertaler bereid is levenslang bij te leren kunnen een gunstige bijdrage leveren tot de socio-economische positie van de vertaler en kunnen enige waardering met zich meebrengen.

2. Het literair vertaalberoep is een vrouwelijk beroep

Het merendeel van de literair vertalers in het Nederlandse taalgebied zijn vrouwen. Bij de Vlaamse vertalers ligt de verdeling anders en vormen mannen de meerderheid, omdat Vlamingen actiever zijn in het literaire genre. Dit genre telt doorgaans meer mannen. Een gevolg hiervan is dat het gemiddelde jaarinkomen van mannelijke vertalers lager ligt dan dat van hun vrouwelijke collega's. Literaire fictie en kwaliteitsvolle non-fictie vergen meer tijd en de meeste mannelijke vertalers hebben bovendien een bijbaan naast het literair vertalen.

Opvallend is dat de arbeidsvoorwaarden voor mannen gunstiger zijn dan voor vrouwen. Ook op het vlak van subsidies krijgen mannen meer dan vrouwelijke literair vertalers. Mannen zijn namelijk actiever in het strikt literaire genre en net dat genre wordt gesubsidieerd.

3. De literaire vertaalgroep vergrijst.

De gemiddelde leeftijd van de literair vertaler in het Nederlandse taalgebied ligt rond de 45 jaar. In Vlaanderen ligt de gemiddelde leeftijd iets lager dan in Nederland en zijn er dus iets meer jonge vertalers op de markt. Het blijft een feit dat de jongere groep vertalers schaars is en dat de groep met meer gevestigde vertalers vergrijst. Het ELV (2011) concludeerde dat meer dan een derde van de literair vertalers dat deelnam aan de enquête ouder was dan 50 jaar. Dit kan verklaard worden door de onzekere financiële situatie waarin een literair vertaler terechtkomt. Jonge vertalers durven vaak de stap niet te wagen en oudere vertalers bevinden zich vaker in een iets stabielere financiële situatie.

4. Een literair vertaler kan niet leven van zijn of haar bruto-inkomen.

Wanneer we kijken naar het inkomen van een literair vertaler komen we al snel tot de vaststelling dat zijn of haar inkomen een heel stuk lager ligt dan het gemiddelde inkomen in Nederland en België. De lage honorering draagt eigenhandig bij aan de zwakke marktpositie van de literair vertaler. Dit lage inkomen geldt overigens niet alleen voor het Nederlandse taalgebied, maar voor heel Europa (Kwakkel & De Haan, 2014, p. 24, pp. 26–27).

Voor de literair vertaler zijn vergoedingen uit royalty's, leenrecht, naburige rechten, beurzen en subsidies onmisbaar. Aangezien subsidies enkel uitgereikt worden aan strikt literaire vertaalprojecten, halen Vlaamse literair vertalers het belangrijkste deel van hun inkomsten uit subsidies. Ook houden velen zich naast het vertalen bezig met andere ((ver)taalgerelateerde) activiteiten om zo tot een hoger inkomen te komen. Tot slot kunnen vertaalprijzen voor een

extra verdienste zorgen, maar die zijn schaars en worden meestal uitgedeeld aan Nederlanders.

Nederlandse vertalers halen meer inkomsten uit het vertalen van boeken ten opzichte van hun Vlaamse collega's. Uitgeverijen hebben meer vertrouwen in onze vertalende noorderburen en bieden hen meer vertaalwerk aan. Het is echter ook zo dat Nederlandse vertalers vaker voltijds kunnen werken, terwijl Vlaamse vertalers veelal deeltijds of zelfs occasioneel literair vertaalwerk verrichten.

5. Ervaring loont (doorgaans) niet.

Ervaring wordt vaak gelinkt aan leeftijd, maar in het geval van literair vertalers levert die ervaring op financieel vlak niet veel op. Het uurloon stijgt niet naarmate de vertaler ouder wordt, maar het kan wel zijn dat een ervaren vertaler zelf gecontacteerd wordt door een uitgever en minder vaak eigenhandig op zoek moet gaan naar vertaalwerk. Uitgevers vertrouwen literaire fictie en kwaliteitsvolle non-fictie eerder toe aan oudere vertalers, omdat ze veronderstellen dat die vertalers de nodige ervaring en vaardigheden hebben. Verder is het zo dat een meer ervaren literair vertaler zich in een sterkere positie bevindt om te onderhandelen over betere arbeidsvoorwaarden.

Wat betreft subsidies heeft ervaring wel enig effect. Deze kunnen namelijk hoger liggen wanneer het gaat om een meer ervaren vertaler.

6. Weinig Vlamingen zijn voltijds literair vertaler.

Voorals Vlamingen – die zoals we al vermeld hebben minder verdienen dan hun Nederlandse collega's – oefenen doorgaans een ander (hoofd)beroep uit dat zich al dan niet situeert binnen de vertaalwereld. Hierdoor hebben ze weinig tijd om boeken te vertalen. Een aanzienlijk deel van de literair vertalers concentreert zich in de eerste plaats op technisch of ander vertaalwerk en kan slechts een beperkt deel van zijn of haar werktijd besteden aan literair vertaalwerk. Enkele Vlaamse vertalers zijn gepensioneerd en kunnen zich daardoor wel volledig focussen op het literair vertalen.

In Nederland ligt het aantal voltijdse vertalers een stuk hoger, maar ook daar nemen velen een of meerdere nevenactiviteiten op zich, zoals lezingen en optredens, om hun werktijd volledig te kunnen invullen.

Vele literair vertalers in het Nederlandse taalgebied hebben weinig tijd om een netwerk op te bouwen en om zich te profileren op de arbeidsmarkt. Ze kunnen vaak niet volledig voltijds aan de slag en daardoor zien ze zich genoodzaakt om andere bijkomende activiteiten te verrichten zodat ze kunnen overleven op financieel vlak.

7. Een literair vertaler haalt voordeel uit het lidmaatschap van een beroepsvereniging of fonds.

Uit de resultaten van de onderzoeken in onze literatuurstudie blijkt dat vele boekvertalers in het Nederlandse taalgebied niet aangesloten zijn bij een beroepsvereniging. Afhankelijk van hun geslacht of nationaliteit kan het aantal variëren. Zo blijkt dat meer vrouwen en Vlaamse vertalers bij de niet-leden gerekend kunnen worden. Doorgaans zijn vertalers die meer tijd besteden aan het vertalen van boeken sneller geneigd om zo'n lidmaatschap aan te gaan.

Hoewel de beroepsverenigingen in het Nederlandse taalgebied vaak verschillende domeinen van het vertalen op zich nemen en dus vrij algemeen zijn, draagt het lidmaatschap van dergelijke vereniging bij tot het prestige van de vertaler. Over heel Europa is er een trend naar meer specifieke beroepsverenigingen voor literair vertalers. Een voorbeeld hiervan is de Nederlandse VvL.

Literair vertalers die zich aansluiten bij een beroepsvereniging ervaren een positieve invloed op hun professionalisering. Ook is het zo dat leden van een beroepsvereniging op een hoger gemiddeld inkomen kunnen rekenen. Dat laatste kan verklaard worden doordat leden vaker gebruikmaken van het Modelcontract en bijgevolg vertalen tegen (financieel) betere voorwaarden.

8. De indeling van de werktijd verschilt tussen Vlamingen en Nederlanders, maar beiden worden geconfronteerd met een hoge werklast.

Idealiter vertaalt een literair vertaler jaarlijks drie boeken of zo'n 200.000 woorden. Zo kan de vertaler op een haalbaar tempo aan het werk gaan zonder dat hij of zij zich ergens druk om hoeft te maken. Het probleem is dat deze werkinvulling niet overeenstemt met het bruto-inkomen dat de vertalers dan uit hun werk zouden halen en bijgevolg is een degelijk honorarium met deze werkinvulling onmogelijk.

Er is een tendens naar steeds strakkere deadlines met een grotere tijd- en werkdruk tot gevolg. Dit is een erg ongunstige evolutie en al zeker voor de literair vertaler in bijberoep. Voor

uitgeverijen is het voornamelijk van belang dat vertalingen snel gemaakt worden, zodat ze kort na het origineel werk uitgebracht kunnen worden. Die druk kan echter leiden tot een vertaling van minder goede kwaliteit en is ook een reden waarom uitgeverijen liever niet met Vlaamse vertalers en hun Vlaams-Nederlands werken.

Vlaamse literair vertalers besteden gemiddeld de helft van hun werktijd aan literair vertalen. De rest van hun tijd gebruiken ze voor ander literair werk of een ander hoofdberoep. De werkweek van de Nederlandse literair vertaler telt minder uren, desalniettemin besteden ze veel meer uren aan literair vertaalwerk.

9. Het Nederlandse Modelcontract is een goed begin, maar kan nog verbeterd worden. Vlaanderen hinkt achterop.

In Nederland werd het Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk opgesteld om de positie van de literair vertaler te versterken. Het contract stelt de vertaler gelijk met een auteur en heeft een ondersteunende functie. Niet enkel omdat er een redelijk en gangbaar tarief moet betaald worden. Ook de rechten en voorwaarden ten gunste van de vertaler – zoals royalty's – staan erin vermeld. De exploitant moet zich aan het contract houden en het geeft de vertaler een basis om verdere onderhandelingen te voeren, indien hij of zij dat wenst.

Het Nederlandse Modelcontract heeft nog enkele tekortkomingen. Zo blijft het redelijke en gangbare tarief onveranderlijk, ondanks de jaren ervaring die een vertaler al dan niet heeft. Verder is het genoemde tarief slechts een adviserend tarief en is een uitgeverij niet verplicht om gebruik te maken van het Modelcontract. Dit werkt een volgend nadeel in de hand. Vertalers komen namelijk niet in aanmerking voor een subsidieregeling wanneer ze vertaalwerk verrichten zonder Modelcontract. Een laatste hekelpunt is dat het Modelcontract enkel en alleen toegepast kan worden op het strikt literaire genre. Bijgevolg vallen vertalers van onder andere detectiveverhalen en young adult boeken al buiten dat contract en dus ook buiten de subsidieregeling. Uit cijfers blijkt dat nog niet de helft van de boekvertalers alleen maar volgens het Modelcontract werkt (Kwakkel en De Haan, 2014, p. 46).

Met de Wet auteurscontractenrecht probeert Nederland een antwoord te bieden op een paar van die gebreken. Zo stapt men dankzij de Wet auteurscontractenrecht af van het strikt literaire principe en kan een vertaler clausules in het contract in twijfel trekken en eventueel ontbinden. Verder stelt deze wet dat vertalers een billijke vergoeding moeten krijgen en dat ze

bovendien recht hebben op een aanvullende vergoeding wanneer het boek een verkoopsucces wordt.

In Nederland wordt er hard gewerkt om de zwakke onderhandelingspositie van de literair vertaler weg te werken. Daarentegen heeft België anno 2017 nog geen Vlaamse versie van het Modelcontract. Dit heeft tot gevolg dat er geen minimumtarief vastgelegd is. Nochtans staat het idee van een modelcontract reeds enkele jaren op de agenda van de VAV. De vereniging verzekert dat het contract binnenkort gepubliceerd zal worden.

10. De loopbaan van een literair vertaler is er een vol hindernissen.

De gemiddelde loopbaan van een literair vertaler duurt zo'n achttien jaar. Die loopbaan gaat moeizaam van start door het gebrek aan vertaalervaring, het geringe vertaalaanbod, het gebrek aan tijd en de financiële teleurstelling waar veel vertalers mee geconfronteerd worden.

Wat betreft het eerste contact met een uitgeverij merken we dat Vlaamse literair vertalers anders te werk gaan dan hun Nederlandse collega's. Nederlanders vragen naar potentiële vertaalopdrachten en komen zo in de pool met vertalers van de uitgeverij terecht, terwijl Vlamingen eerst een proefvertaling of leesrapport opsturen en nadien niet eens in die pool met vertalers belanden.

Om de eerste stappen in de literaire vertaalwereld te kunnen zetten, hebben vele vertalers de ambitie om een vertaalde gedichten of een vertaald fragment gepubliceerd te zien in een literair tijdschrift. Ze hopen op die manier wat bekendheid op te doen bij toonaangevende uitgeverijen en kunnen zo ook al gepubliceerd werk voorleggen.

11. Vlaamse boekvertalers hebben een lagere socio-economische status dan hun Nederlandse collega's.

Op de vertaalmarkt voor boeken zijn aanzienlijk minder Vlaamse dan Nederlandse literair vertalers aanwezig. Het Vlaams-Nederlands kent een inferieure positie ten opzichte van het Nederlands-Nederlands. Vlamingen geven aan dat het niet gemakkelijk is om literaire vertaalopdrachten binnen te halen. Ze vinden het moeilijk om een sterke reputatie op te bouwen omdat literaire uitgeverijen, die voornamelijk in Nederland gevestigd zijn, de voorkeur geven aan Nederlandse vertalers. De Nederlandse afzetmarkt is groter dan de Vlaamse, waardoor uitgeverijen zich focussen op de Nederlandse lezer en ze die laatste zeker niet willen hinderen met typisch Vlaamse woorden en zinnen. Bovendien zeggen de

uitgeverijen dat ze door tijddruk het zich niet kunnen permitteren om een vertaald werk eerst nog te laten nalezen door iemand die te Vlaamse woorden en een te Vlaamse schrijfstijl er uithaalt alvorens het werk gepubliceerd kan worden.

Vlamingen moeten meer mogelijkheden krijgen om een netwerk op te bouwen in Nederland. Er wordt naar oplossingen gezocht om dit probleem aan te pakken. Zo is er de nieuwe transnationale Master Literair Vertalen in Leuven/Utrecht en geeft het ELV aan dat ze meer inzet op beurzen en studiedagen voor Vlaamse vertalers. Ook subsidies die samenwerkingsverbanden tussen Vlaamse en Nederlandse vertalers stimuleren, zouden een positieve invloed kunnen hebben. Verder is er in Vlaanderen het Boeken Overleg, dat eveneens als doel heeft de socio-economische situatie van de Vlaamse literair vertaler te verbeteren.

12. De Vlaamse literair vertaler heeft een eigen vertalersprofiel.

De boekvertalers in het Nederlandse taalgebied zijn actief in verschillende genres. Niet alleen literaire fictie en non-fictie, maar ook populaire, spannende en romantische genres staan in hun top drie.

Toch is er een verschil tussen een Nederlandse boekvertaler en een Vlaamse. Deze laatste is voornamelijk actief in genres waarin het verschil tussen Vlaams-Nederlands en Nederlands-Nederlands minder belangrijk is. Hij of zij vertaalt hoofdzakelijk proza, literaire fictie, kwaliteitsvolle non-fictie en poëzie. Een andere belangrijke reden is dat in deze genres nauwelijks strakke deadlines voorkomen. Zo kunnen vertalers die naast het literair vertalen een ander (hoofd)beroep uitoefenen – zoals de meeste Vlaamse literair vertalers – hun vertaalwerk gemakkelijker combineren met een andere functie. Het is ook zo dat uitgeverijen minder belang hechten aan kwaliteit en de reputatie van de vertaler wanneer het gaat om non-fictie.

Genres zoals literaire fictie en kwaliteitsvolle non-fictie worden doorgaans vertaald door mannen. Een gevolg hiervan is dat de groep Vlaamse vertalers grotendeels bestaat uit mannen.

Wat betreft de populairste brontaal zien we eveneens een verschil tussen Vlamingen en Nederlanders. Bij de Vlaamse literair vertalers staat het Frans bovenaan, terwijl dit voor hun Nederlandse collega's het Engels is. De meeste vertalers houden het wel bij één brontaal

waarin ze zich dan specialiseren.

13. De onzichtbare literair vertaler krijgt weinig symbolische erkenning.

In een vertaald werk kan de lezer de vertaler weleens vergeten. Vertalen is een onzichtbaar beroep. Ook op administratief vlak wordt er vaak geen aandacht geschonken aan deze beroepscategorie.

Hoewel de auteurswet de literair vertaler op dezelfde hoogte plaatst als de auteur en beide dezelfde status toekent, blijft het literair vertalen een zo goed als onzichtbaar beroep met een lage status. Dit heeft gevolgen voor hun symbolische erkenning en leidt ertoe dat literair vertalers een zwakke marktpositie innemen. Boekrecensenten hebben het zelden over de inspanningen van de vertaler. De naam van een literair vertaler staat bijna nooit op de kaft van een vertaald werk waardoor hij of zij moeilijk een reputatie kan opbouwen bij een breed publiek. De meeste uitgeverijen stellen dat een extra naam op de kaft ervoor zorgt dat een boek minder mooi oogt. Nochtans kunnen bekendere vertalers wel op meer reclame rekenen en worden ze sneller op de website van de uitgeverij vermeld. Opvallend is dat een aanzienlijk deel van de vertalers die hun naam op de website van de uitgeverij of op de kaft van een boek zien verschijnen mannen zijn.

Hoe dan ook moeten we vermelden dat uitgeverijen wel pogingen ondernemen om iets te doen aan die onzichtbaarheid van de literair vertaler. Zo nodigen ze meestal de vertaler uit wanneer ze evenementen organiseren rond het vertaalde werk. Een andere mogelijke oplossing is het organiseren van activiteiten en uitwerken van projecten waarin de literair vertaler centraal gesteld wordt. Voorts raadt men vertalers aan om zoveel mogelijk te netwerken en op die manier hun naam te verspreiden in de literaire vertaalwereld.

Een ruimer aanbod aan literaire vertaalprijzen waarbij de vertalers financieel gewaardeerd worden, zou ook meer symbolische erkenning en status met zich kunnen meebrengen. Daarbovenop zou het instellen van een keursmerk kunnen helpen om de literair vertaler een grotere symbolische waarde te geven. Ten laatste zouden de media meer aandacht kunnen schenken aan de literair vertaler om zo dit beroep wat meer in de schijnwerpers te plaatsen. Meer naamsbekendheid – en bijgevolg ook het opbouwen van een reputatie – heeft een positieve invloed op de status van de vertaler.

Conclusie

In deze eindconclusie blikken we terug op de verschillende onderdelen van onze masterproef en werpen we een kritische blik op ons literatuuronderzoek. Verder zullen we hier de link tussen de algemene bevindingen (zie deel 3) en de verschillende statuselectementen (zie 1.4) duidelijk naar voren brengen.

Bij de uiteenzetting van de kernconcepten in deze masterproef – literatuur, vertalen, literair vertaler en status – stellen we vast dat we voor geen enkel van deze concepten een eenduidige, goed afgebakende definitie kunnen formuleren. Verschillende auteurs hebben hun eigen visie omtrent deze begrippen en bieden enerzijds te ruime, anderzijds te enge definities aan. De kernconcepten blijven enigszins vaag en zijn onderworpen aan subjectiviteit.

Uit ons literatuuronderzoek kunnen we afleiden dat de literair vertaler zich al jaren in een benarde situatie bevindt in vrijwel alle landen van de Europese Unie. Voorts kunnen we concluderen dat dit type vertaler ook in het Nederlandse taalgebied er niet zo goed voorstaat. Hoewel – voornamelijk Nederlandse – beroepsverenigingen en fondsen grote inspanningen leveren om de socio-economische situatie van de literair vertaler aan te pakken door hen meer te betrekken bij evenementen, is er nog veel werk aan de winkel om hun status en socio-economische positie te versterken.

Wat de vertalers zelf betreft, moet er meer ingezet worden op bewustmaking en professionalisering. Dit wordt vooral duidelijk wanneer het gaat om de contracten die de literair vertalers aangaan. Vaak kennen ze hun rechten en plichten niet voldoende en kunnen ze de contracten die ze ondertekenen niet helemaal vatten.

Hoewel we zelf opteerden voor een literatuuronderzoek, vonden we het een minpunt dat we enkel de voorgelegde data konden raadplegen. Zo werd de klemtoon van ons onderzoek medebepaald door de resultaten van de enquêtes waarop deze onderzoeken gebaseerd zijn. Een ander nadeel van de gebruikte studies is dat ze niet allemaal dezelfde definitie gehanteerd hebben voor het begrip literair vertaler. We kunnen bijgevolg onze eindbevindingen niet veralgemenen voor het strikt literaire genre of voor de ruimere definitie van literatuur. Verder is het heel erg jammer dat er geen vervolgonderzoek rond de marktpositie van de boekvertaler verricht werd door Kwakkel en De Haan wegens financiële redenen, maar ook door tijdgebrek aan de kant van de twee vertalers.

We vonden veel relevante onderzoeksrapporten rond de socio-economische positie van de literair vertaler die zich focussen op Nederlandse en/of Vlaamse literair vertalers. De onderzoeken geven de ontwikkelingen en eventuele veranderingen in de literaire vertaalwereld weer gedurende de periode van 2008 tot 2016. Hierdoor konden we enkele trends waarnemen over de verschillende jaren heen.

In het laatste onderdeel waarin we enkele algemene bevindingen naar voren gebracht hebben, hebben we getracht een link te leggen met de verschillende onderdelen van het concept status. We kunnen concluderen dat het literair vertaalberoep en de sociaal-culturele omgeving waarin een literair vertaler zich bevindt een belangrijke rol spelen in het verwerven van status.

De literair vertaler is doorgaans hooggeschoold. Hij of zij scoort bijgevolg hoog op het statulement *onderwijs* en *autorisatie* en straalt met dergelijk diploma meer *betrouwbaarheid* uit. We hebben ook kunnen vaststellen dat voornamelijk vrouwen een baan als literair vertaler uitoefenen. Deze bevinding kan beïnvloed worden door de *sociaal-culturele waarden en normen* die gelden in het Nederlandse taalgebied.

Verder zagen we dat de literaire vertaalgroep grotendeels uit oudere vertalers bestaat. Dit draagt bij aan statulementen zoals *expertise* en *autoriteit*. Ouderen komen vaak betrouwbaarder over en worden verondersteld een grotere kennis te hebben. Vaak hebben ze in die tijd ook een degelijke *reputatie* opgebouwd. Niettegenstaande deze positieve elementen, merken we op dat ervaring in het literaire vakgebied niet loont. De statulementen *expertise* en *kennis* maken wel deel uit van het literaire vertaalberoep, maar zorgen niet voor een hogere status.

Met betrekking tot het bruto-inkomen worden weinig statulementen verworven. Het *salaris* van een literair vertaler ligt te laag om te kunnen overleven, waardoor vertalers ook laag scoren op *prestige* en ze niet *machtig* staan ten opzichte van hun opdrachtgevers. Het honorarium hoort bij de *economische middelen* die een literair vertaler bezit en beïnvloedt de toekenning van status op een negatieve manier. De hoge werklast en –druk resulteren in een lagere vertaalkwaliteit, waardoor opnieuw de *reputatie* en *prestige* van het beroep aangetast worden.

Met het Modelcontract wordt in Nederland een poging gedaan om te voldoen aan de statulementen *autoriteit* en *autorisatie*. Verder helpt het literair vertalers een beter *salaris* te bekomen en *prestige* op te bouwen. Het is een *economisch hulpmiddel* in de strijd om status

dat we in Vlaanderen tot op de dag van vandaag nog steeds moeten missen.

Doordat het Vlaams-Nederlands een ondergeschikte positie bekleedt ten opzichte van het Nederlands-Nederlands, krijgen Vlaamse literair vertalers vaker een lagere status toegekend. De Vlaamse *afkomst* zorgt ervoor dat deze vertalers niet veel *autoriteit* uitstralen, minder *erkenning* krijgen, weinig *macht* en *invloed* kunnen uitoefenen en meer moeite moeten doen om *roem* te verwerven. Ook een degelijke *reputatie* opbouwen, is moeilijker voor deze groep vertalers.

Het lidmaatschap van een beroepsvereniging beïnvloedt de status van de literair vertaler dan weer op een positieve manier. Het leidt tot meer *naambekendheid*, *zichtbaarheid* en geeft ook een blijk van *betrouwbaarheid*. Door de steun van de beroepsorganisatie kan de vertaler meer *macht* en *invloed* uitoefenen bij onderhandelingen over vertaalcontracten. Verder geeft het de literair vertaler de mogelijkheid om een sterke *reputatie* op te bouwen.

Een laatste gegeven is de *onzichtbaarheid* van literair vertalers. Hierdoor kunnen ze nauwelijks *bekendheid* en *roem* verwerven of *prestige* opbouwen. Door het feit dat literair vertalers amper *zichtbaar* zijn, stralen ze zo goed als geen *autoriteit* en *macht* uit en kunnen ze weinig *invloed* uitoefenen bij onderhandelingen. Een verbetering in de *symbolische erkenning* van literair vertalers zou tot een grotere zichtbaarheid kunnen leiden en is bijgevolg essentieel in het versterken van de status van de literair vertaler.

Tot slot willen we benadrukken dat verder onderzoek rond de status van de literair vertaler onmisbaar is. Zo zouden de algemene bevindingen uit deze masterproef kunnen getoetst worden aan de praktijk door ze voor te leggen aan professionele literair vertalers die actief zijn in het Nederlandse taalgebied. Ook het Vlaamse modelcontract dat er normaal gezien dit jaar zou moeten komen, zou een interessante bron kunnen zijn voor verder onderzoek. Voorts zou het interessant zijn om na te gaan of de (sociale) achtergrond – en dus ook de vertaalhabitus van de literair vertaler – een invloed heeft op de status die de vertaler wordt toegekend en de socio-economische positie die hij of zij bekleedt.

Bibliografie

Belgische Kamer van Vertalers en Tolken. (2017). *De literair vertaler*. Geraadpleegd op 8 maart 2017 via <http://www.cbti-bkvt.org/nl/practical-info/literary-translation>

Bourdieu, P. (1989a). Vive la crise! Een pleidooi voor heterodoxie in de sociale wetenschappen. In D. Pels (Red.), *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip* (pp. 51–66). Amsterdam: Van Genneep.

Bourdieu, P. (1989b). De sociale ruimte en de genese van ‘klassen’. In D. Pels (Red.), *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip* (pp. 142–170). Amsterdam: Van Genneep.

Childs, P., & Fowler, R. (2006). *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. London/New York: Routledge.

Clarke, G. H. (1927). What Is Literature? *The Sewanee Review*, 35(1), 53–71.

Dam, H. V., & Zethsen, K. K. (2008). Translator status: A study of Danish company translators. *Translator*, 14(1), 71–96. <https://doi.org/10.1080/13556509.2008.10799250>

Davenport, E. (1987). Rationality: the Critical View. *Nijhoff International Philosophy Series*, 23, 217–226.

De Haan, M., & Hofstede, R. (2008). *Overigens schitterend vertaald. Voor het behoud van een bloeiende vertaalcultuur*. Amsterdam/Brussel. Geraadpleegd op 16 april 2017 via <http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/vertaalpleidooi-bloeiende-vertaalcultuur.pdf>

Expertisecentrum Literair Vertalen. (2011). *Omkijken en vooruitzien. Rapport ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het Expertisecentrum Literair Vertalen 2001-2011*. Antwerpen/Utrecht. Geraadpleegd op 24 januari 2017 via [http://literairvertalen.org/sites/literairvertalen.org/files/downloads/Rapport ELV - online.pdf](http://literairvertalen.org/sites/literairvertalen.org/files/downloads/Rapport%20ELV%20-%20online.pdf)

Fock, H., De Haan, M., & Lhotová, A. (2008). *Comparative income of literary translators in Europe*. Brussel. Geraadpleegd op 10 mei 2017 via <https://www.ceatl.eu/docs/surveyuk.pdf>

Humbeeck, K., & Smink, F. (2008). *Literair vertalen : van twee kanten bekeken. Vertalers en uitgevers aan het woord*. Geraadpleegd op 22 november 2016 via http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Literair_vertalen.pdf

Jakobson, R. (1987). The dominant. In K. Pomorska & R. Stephen (Red.), *Language in literature* (pp. 41–46). Cambridge, MA: Harvard University Press

Kwakkel, R., & De Haan, M. (2014). Dagelijks brood. *Arbeidsmarktpositie van boekvertalers in het Nederlandse taalgebied*. Den Haag. Geraadpleegd op 24 januari 2017 via http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/dagelijks_brood_rapport_2014.pdf

Langeveld, A. (1986). *Vertalen wat er staat*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Laukens, R. (2005). *Literair vertalen in Vlaanderen: Onderzoek naar opleiding, carrièreverloop en beroepstevredenheid van literaire vertalers in Vlaanderen* [samenvatting]. Brussel: Lessius Hogeschool.

Long, J. (2012). Changes of Translation Definition and Turns of Translation Studies. *Cross-Cultural Communication*, 8(5), 35–43. <https://doi.org/10.3968/j.ccc.1923670020120805.2156>

Meyer, J. (1997). What is literature? A definition based on prototypes. *Work Papers of the Summer Institute of Linguistics, University of North Dakota Session*, 41, 1–10.

Mitchell, D. (2016, december). Gast spreker. In P. Bergsma (Voorzitter), *Litteraire Vertaaldagen*. Symposium van Vertalershuis, Amsterdam.

Mooij, J. J. A. (1979). De motivering van literaire waardeoordelen. In *Tekst en lezer. Opstellen over algemene problemen van de literatuurstudie* (pp. 253–278). Amsterdam: Polak & Van Gennep. Geraadpleegd op 22 november 2016 via http://dbnl.org/tekst/mooi002moti01_01/mooi002moti01_01.pdf

Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* [4th ed.]. London/New York: Routledge.

Ollivier, M. (2000). “Too Much Money off Other People’s Backs ”: Status in Late Modern Societies. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers Canadiens de Sociologie*, 25(4), 441–470.

Oxford University Press. (2017). *Literary Translator*. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via https://en.oxforddictionaries.com/definition/literary_translator

Pels, D. (1989). Inleiding: naar een reflexieve sociale wetenschap. In D. Pels (Red.), *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip* (pp. 7–22). Amsterdam: Van Genneep.

PETRA-E. (n.d.). *Network*. Geraadpleegd op <https://petra-education.eu/network/>

Prins Bernhard Cultuurfonds. (2017). *Onderscheidingen en prijzen*. Geraadpleegd op 8 maart 2017 via <http://www.cultuurfonds.nl/projecten/onderscheidingen-en-prijzen/martinus-nijhoff-vertaalprijs/over-martinus-nijhoff-vertaalprijs>

Pym, A., Grin, F., Sfreddo, C., & Chan, A. L. J. (2012). *Studies on translation and multilingualism. The Status of the Translation Profession: Final report*. Luxembourg. <https://doi.org/10.2782/63429>

Robson, W. W. (1982). *The definition of literature and other essays*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rowley, J., & Slack, F. (2004). Conducting a Literature Review. *Management Research News*, 27(6), 31–39. <https://doi.org/10.1108/01409170410784185>

Sela-sheffy, R. (2005). How to be a (recognized) translator. Rethinking habitus, norms, and the field of translation. *Target*, 17(1), 1–26.

Sela-Sheffy, R., & Shlesinger, M. (2011). Introduction. In R. Sela-Sheffy & M. Shlesinger (Red.), *Identity and Status in the Translational Professions* (pp. 1-9). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Sela-Sheffy, R. (2015). Profession, Identity and Status. In C. V. Angelelli & B. J. Baer (Red.), *Researching Translation and Interpreting* (pp. 131-145). New York: Routledge.

Simeoni, D. (1998). The Pivotal Status of the Translator's Habitus. *Target*, 10(1), 1–39. <https://doi.org/10.1075/target.10.1.02sim>

Stejskal, J. (2003). *International Certification Study: Belgium and the Netherlands. The ATA Chronicle* (Vol. April). Geraadpleegd op 19 november 2016 via <http://www.cetra.com/wp-content/uploads/Files/2003-04.pdf>

Todorov, T. (1973). The Notion of Literature. *New Literary History*, 5(1), 5–16. Geraadpleegd op 10 maart 2017 via <http://www.jstor.org/stable/468404>

Van Bork, G. J., Delabastita, D., van Gorp, H., Verkruijsse, P. J., & Vis, G. J. (2012). *Algemeen letterkundig lexicon. Veldtheorie*. Geraadpleegd op 19 november 2016 via http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_04257.php

Van den Broeck, R., & Lefevere, A. (1979). *Uitnodiging tot de vertaalwetenschap*. Muiderberg: Coutinho.

Van der Veen, S., de Jong, P., & Faber, D. (2016). *Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers. Een kwantitatief onderzoek naar de inkomsten van schrijvers en vertalers over de belastingjaren 2013 en 2014*. Den Haag.

Vandeweghe, W. (2008). *Duoteksten. Inleiding tot vertaling en vertaalstudie* [3rd ed.]. Gent: Academia Press.

Vereniging van Letterkundigen. (2012). *Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk*. Geraadpleegd op 2 april 2017 via http://www.vvl.nu/vvl/media/original/93/190612_lug_vvl_modelcontract_litteraire_vertalinge_n_en_toelichting.pdf

Vereniging van Letterkundigen. (2016). *Geschillencommissie Auteurscontractenrecht van start op 1 oktober 2016*. Geraadpleegd op 2 april 2017 via <http://www.vvl.nu/vvl/site/article/item/747/-Geschillencommissie-Auteurscontractenrecht-van-start-op-1-oktober-2016-/nl>

Vereniging van Letterkundigen. (2017a). *Wie zijn we?* Geraadpleegd op 2 april 2017 via <http://www.vvl.nu/vvl/site/article/item/139>

Vereniging van Letterkundigen. (2017b). *Modelcontracten*. Geraadpleegd op 9 maart 2017 via <http://www.vvl.nu/vvl/site/article/item/290>

Vitrac, J. (2000). Profession : traducteur. *Translittérature*, 18–19(Printemps), 70–82.
Geraadpleegd op 10 maart 2017 via http://www.translitterature.fr/media/numero_18.pdf

Vlaamse Auteursvereniging. (2011). *Inkomensonderzoek bij literaire vertalers in Vlaanderen*. Borgerhout. Geraadpleegd op 5 februari 2017 via <http://www.auteursvereniging.be/wp-content/uploads/2013/01/VAV-2-Rapport-inkomensonderzoek-vertalers2.pdf>

Vlaams Fonds voor de Letteren. (2014). *Landschapstekening letteren*. Geraadpleegd op 18 april 2017 via http://www.kunstenloket.be/sites/default/files/upload/document/file/landschapstekening_etteren.pdf

Bijlage

1. Persoonlijke communicatie Rita Roggen – Belgische Kamer van Vertalers en Tolken

Masterproef VUB

Allen beantwoorden | v

Verzonden items

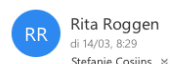
Beste mijnheer, mevrouw,

Mijn naam is Stefanie Cosijns. Ik ben een masterstudente Vertalen aan de Vrije Universiteit Brussel. Mijn masterproef behandelt de status (erkenning, prestige, roem, reputatie, verloning, etc.) van de literaire vertaler binnen het Nederlandse taalgebied. Ik heb het onder andere over de beroepsverenigingen in België en Nederland en hoe deze verenigingen kunnen bijdragen aan een versterking van de socio-economische positie van de literaire vertaler, en dus ook aan het verhogen van de status van dit type vertalers.

Aangezien de Kamer voor Vertalers en Tolken in België de beroepsvereniging is waar Nederlandstalige literaire vertalers terecht kunnen, vroeg ik me af of u me wat meer informatie zou kunnen geven over wat de BKVT kan betekenen voor literaire vertalers en hoe uw organisatie een bijdrage levert aan het verbeteren van de socio-economische positie van deze groep vertalers (eventuele initiatieven die genomen worden, specifieke trainingen voor literaire vertalers, etc.).

Ik hoop snel iets van u te horen en wil u alvast bedanken.
Vriendelijke groeten,
Stefanie Cosijns

scriptie

Allen beantwoorden | v

Postvak IN

De afzender van het bericht heeft om een leesbevestiging gevraagd. Als u een bevestiging wilt versturen, [klikt u hier](#).

Dit bericht is verzonden met hoge urgentie.

Dag Stefanie

We hebben geen specifiek programma voor literair (zonder e!) vertalers. Een beroepsvereniging verdedigt zo goed mogelijk zijn leden. In Vlaanderen zijn er maar heel weinig literair vertalers. In Wallonië merk ik wat meer activiteit. Vroeger was er een specifieke vereniging voor hen, maar die werd ontbonden. Wij werken grensoverschrijdend samen met het NGTV (Nederland). Ook daar blijken er geen specifieke initiatieven te zijn. Er is een postgraduaat voor literair vertalers waarvoor KULeuven en Utrecht samenwerken. Zelf geven wij geen workshops voor literair vertalers. Bezoek eens onze website translators.be. Daar vind je heel wat informatie over onze activiteiten. Als masterstudent mag je overigens een jaar gratis lid zijn.

Met vriendelijke groet
Bien à vous
Mit freundlichen Grüßen

RR

Rita Roggen – President BKVT/CBTI
Broekstraat 3 – 2150 Borsbeek
03 321 93 73 (fax: 03 322 82 11)
0475 69 31 20
president@translators.be

2. Persoonlijke communicatie Natalie Ariën – Vlaamse Auteursvereniging

Stefanie Cosijns

wo 12/04/2017 15:47

Aan: info@auteursvereniging.be

Allen beantwoorden |

Geachte heer, mevrouw,

Mijn naam is Stefanie Cosijns. Ik ben een masterstudente Vertalen aan de Vrije Universiteit Brussel en schrijf mijn masterproef over de status van de literair vertaler binnen het Nederlandse taalgebied.

In een onderzoek - Dagelijks Brood van Kwakkel en de Haan - las ik dat de VAV in 2010 van plan was om een sectorcontract op te stellen specifiek voor vertalers. Ik kan hier echter niets over terugvinden. Zou u me kunnen vertellen of dit contract er uiteindelijk gekomen is of niet? Ik vroeg me af of er verder eventueel nog plannen zijn om een Vlaamse versie van het *Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk* te creëren?

Alvast bedankt.
Vriendelijke groet,
Stefanie Cosijns

Natalie Ariën <natalie@auteursvereniging.be>

wo 12/04/2017 15:53

Aan: Stefanie Cosijns

Allen beantwoorden |

Beste Stefanie,

Dat project heeft lang stilgelegen, maar het contract is nu nagenoeg klaar voor publicatie. We hopen dat in mei te kunnen doen. Je vindt het vanaf dan terug op de website!

Hartelijk,
Natalie

Natalie Ariën
Stafmedewerkster VAV
Te Boelaerlei 37
2140 Borgerhout
T 0475 93 50 54
www.auteursvereniging.be
